

Kazimiera Jaworska

Ideologizacja szkolnictwa średniego w Legnicy w latach 1945 –1956

Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w
Legnicy 10 (1), 37-61

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Kazimiera Jaworska

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona w Legnicy
e-mail: jaworskak@pwsz.legnica.edu.pl

Ideologizacja szkolnictwa średniego w Legnicy w latach 1945–1956

STRESZCZENIE

Niniejszy artykuł prezentuje zagadnienie laicyzacji szkolnictwa średniego w Legnicy w latach 1945–1956. Problem laicyzacji szkolnictwa wszystkich szczebli był konsekwencją realizacji założeń polityki oświatowej w nowych realiach ustrojowych powojennej Polski. Ponieważ przeobrażenia, które miały miejsce w Polsce w październiku 1956 r. zasadniczo wpłynęły na sposób laicyzowania młodego pokolenia, ramy czasowe opracowania obejmują okres 1945–1956. Zagadnienie laicyzacji legnickiego szkolnictwa średniego zostało ukazane na tle polityki wyznaniowej i oświatowej realizowanej w tym czasie przez władze komunistyczne w Polsce.

Dostępna dokumentacja źródłowa obrazująca realizację tego procesu w Legnicy w latach 1945–1956 jest stosunkowo skromna. Podstawą niniejszego opracowania są przede wszystkim materiały zgromadzone w Oddziale Instytutu Pamięi Narodowej we Wrocławiu, Archiwum Państwowym we Wrocławiu i jego Oddziale w Legnicy oraz Archiwum Archidiecezji Wrocławskiej, a także wspomnienia ówczesnych legnickich uczniów.

Słowa kluczowe: szkolnictwo średnie, laicyzacja, Legnica, okres powojenny.

Problem laicyzacji szkolnictwa wszystkich szczebli był konsekwencją realizacji założeń polityki oświatowej w nowych realiach ustrojowych powojennej Polski. Ponieważ przeobrażenia, które miały miejsce w Polsce w październiku 1956 r. zasadniczo wpłynęły na sposób laicyzowania młodego pokolenia, ramy czasowe opracowania obejmują okres 1945–1956. W tym czasie program laicyzowania młodego pokolenia był również realizowany w legnickich szkołach średnich.

Dostępna dokumentacja źródłowa obrazująca to zagadnienie jest stosunkowo skromna. Podstawą niniejszego opracowania są przede wszystkim materiały zgromadzone w Oddziale Instytutu Pamięi Narodowej we Wrocławiu, Archiwum Państwowym we Wrocławiu i jego Oddziale w Legnicy oraz Archiwum Archidiecezji Wrocławskiej, a także wspomnienia ówczesnych legnickich uczniów¹.

¹ *My pierwsza dekada 1945–1955*, red. R. Bojar, R. Gajewski, Legnica 2006.

Wyznaniowy kontekst polityki oświatowej państwa (1944–1956)

Zakończenie II wojny światowej diametralnie zmieniło sytuację państwa polskiego. Zmianom uległy granice oraz ustrój państwa. Polska, podobnie jak i inne kraje Europy Środkowo-Wschodniej, stała się państwem satelickim Związku Radzieckiego. Koszmar wieloletniej wojny zdecydowanie negatywnie wpłynął na kondycję społeczeństwa polskiego².

Objęcie władzy w Polsce przez partię komunistyczną ściśle powiązaną z władzą sowiecką i zapoczątkowanie przez nią przemian ustrojowych, których dalekosiężnym celem była budowa państwa całkowicie laickiego, nie tylko nie rokowało optymistycznie dla żadnego z wyznań, ale również stanowiło zapowiedź daleko idących przeobrażeń w polskim szkolnictwie. Należało bowiem dostosować ideał wychowawczy do potrzeb nowej ideologii.

Polityka oświatowa państwa polskiego w latach 1944–1956 stała się istotnym czynnikiem kształtowania świadomości społeczeństwa, a także była środkiem urabiania uległości młodego pokolenia wobec narzuconego przez władze partyjno-państwowe porządku społeczno-politycznego. W podanych cezurach czasowych te władze dokonały w oświacie wielu znaczących zmian organizacyjno-ustrojowych oraz dydaktyczno-wychowawczych. Aby osiągnąć zakładane cele, z programu nauczania historii rugowano te treści, które nie odpowiadały założeniom ideologicznym partii. W latach 1944–1947 władze komunistyczne starały się wykorzystywać selektywnie dobrane polskie tradycje i wydarzenia historyczne, zwracając uwagę na bohaterów odpowiadających ideologii. Natomiast w kolejnych latach zrezygnowano z przeszłości szlacheckiej, która zgodnie z nową ideologią została uznana za wsteczną, ponieważ nie pasowała do lansowanych wzorów radzieckich³. „Hasło upowszechniania światopoglądu naukowego w założeniu miało doprowadzić do zwalczania światopoglądu religijnego, a konkretniej wpływów Kościoła katolickiego”⁴. Tutaj należy szukać genezy decyzji o usunięciu ze szkół nauki religii, stanowiącej swoistą konkurencję dla marksistowsko-leninowskich dogmatów⁵. Kreowano bowiem nowy model wychowawczy, daleki od chrześcijańskich wartości i obyczajów. Treści związane z nową ideologią lansowano nie tylko w programach szkolnych, ale także znajdowały one odbicie w działalności organizacji młodzieżowych i społecznych oraz instytucji pozaszkolnych i kulturalnych. W ówczesnych polskich szkołach nowa ideologia stała się podstawą pracy dydaktyczno-wychowawczej. Treści przekazywane na lekcjach miały być ściśle skorelowane z wytycznymi i zaleceniami partii⁶. Warto w tym miejscu nadmienić, że „[...] podobny pod względem programowym,

² A. Grajewski, *Chronologia i historyczne uwarunkowania represji wobec duchowieństwa katolickiego w krajach Europy Środkowej* [w:] *Represje wobec duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich w okresie stalinowskim w krajach byłego bloku wschodniego*, red. J. Myszor, A. Dziurok, Katowice 2004, s. 15–17; W. J. Wysocki, *Miejsce katolików w nowej rzeczywistości powojennej* [w:] *Komu służył PAX. Materiały z sympozjum „Od PAX-u do Civitas Christiana” zorganizowanego przez Stowarzyszenie Civitas Christiana 30–31 stycznia 2008 roku*, red. S. Bober, Warszawa 2008, s. 11.

³ L. Szuba, *Polityka oświatowa państwa polskiego w latach 1944–1956*, Lublin 2002, s. 6.

⁴ A. Radziwiłł, *Model ideologii wychowawczej w latach 1948–1956. Próba rekonstrukcji i analizy* [w:] *Polacy wobec przemocy 1944–1956*, red. B. Otwinowska, J. Żaryn, Warszawa 1996, s. 333.

⁵ Szerzej: H. Konopka, *Działania represyjne władz oświatowych* [w:] *Represje wobec duchowieństwa...*, dz. cyt., s. 167–181; P. P. Zwoliński, *Działania władz zmierzające do laicyzacji dzieci i młodzieży szkolnej w latach 1945–1949*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2001, nr 10, s. 177–184.

⁶ L. Szuba, *Polityka oświatowa...*, dz. cyt., s. 7.

choć różnicowany strukturalnie model szkolnictwa funkcjonował we wszystkich państwach tzw. bloku komunistycznego [...]”⁷, a wprowadzone nowe, zideologizowane programy nauczania były wzorowane na programach sowieckich⁸.

Należy pamiętać, iż „natężenie” laicyzacji było nie tylko pochodną relacji pomiędzy państwem a Kościołem. Wraz z umacnianiem się władzy komunistycznej w państwie podejmowane działania w tym zakresie stawały się coraz bardziej agresywne. W drugiej połowie 1944 r. komuniści traktowali współdziałanie z duchowieństwem jako doraźny czynnik legitymizujący ich rządy w Polsce. Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego we wrześniu 1944 r. wprowadził nauczanie religii w szkołach, a zaraz po wyzwoleniu Lublina (24 lipca 1944 r.) zabiegał o reaktywowanie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, który w sierpniu tego roku rozpoczął swoją działalność⁹. Wraz z przesuwaniem się linii frontu na zachód i wyzwalaniem kolejnych miast spod okupacji niemieckiej polskie władze komunistyczne starały się nawiązać kontakt z wyższą hierarchią kościelną. Chcąc zaskarbić sobie przychylność społeczeństwa, były oficjalnie gotowe na daleko idące ustępstwa wobec Kościoła. Jednak w tym samym czasie NKWD i funkcjonariusze Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego na szeroką skalę represjonowali działaczy Polskiego Państwa Podziemnego, wśród których byli także księża¹⁰. Od 1945 r. coraz bardziej stawały się widoczne rozbieżności pomiędzy Kościołem katolickim a władzą państwa opartego na doktrynie sprzecznej z nauką Kościoła. Nowa władza nieoficjalnie zakładała zniszczenie Kościoła oraz doprowadzenie do zateizowania społeczeństwa polskiego¹¹. W tym czasie coraz częściej były podejmowane inicjatywy na rzecz szkolnictwa laickiego¹².

W 1947 r. episkopat podjął szereg inicjatyw przeciwstawiających się polityce państwa wobec Kościoła¹³. 14 marca 1947 r. przekazał na ręce premiera Józefa Cyrankiewicza *Katolickie postulaty konstytucyjne*¹⁴ dotyczące poszanowania podstawowych wolności i praw obywatelskich oraz zagwarantowania Kościołowi dotychczasowych wolności, w tym także nauczania religii. Domagał się również ograniczenia nadużyć władzy. We wrześniu 1947 r. wezwał katolików do bojkotu prasy o charakterze antyreligijnym i ateistycznym. Wyrażał również dezaprobatę wobec przejawów ograniczania swobód obywatelskich oraz indoktrynacji dzieci i młodzieży¹⁵. Niejako w odwecie władza odpowiedziała między innymi ingerowaniem cenzury w treść drukowanych w Polsce tekstów kościelnych, w tym także encyklik papieskich¹⁶.

⁷ J. Draus, R. Terlecki, *Historia wychowania*, Kraków 2010, s. 217.

⁸ Tamże, s. 216.

⁹ J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*, Warszawa 2003, s. 64.

¹⁰ Z. Zieliński, *Kościół w Polsce 1944–2002*, Radom 2003, s. 15–29.

¹¹ B. Fijałkowska, *Partia wobec religii i Kościoła w PRL*, t. 1: 1944–1955, Olsztyn 1999, s. 21–22.

¹² AIPN Wr 00147/387, S. Markiewicz, *Walka o świecką szkołę w Polsce Ludowej (1945–1961)* [w:] *Państwo i Kościół w sprawie nauczania religii (materiały wybrane)*, Warszawa 1968, s. 12–13.

¹³ K. Jaworska, *Relacje między państwem a Kościołem katolickim w (archi)diecezji wrocławskiej w latach 1956–1974*, Legnica 2009, s. 57.

¹⁴ *Postulaty konstytucyjne Episkopatu Polski* [w:] P. Raina, *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989*, t. 1: *Lata 1945–1959*, Poznań 1994, s. 78–84.

¹⁵ K. Pawlicka, *Polityka władz wobec Kościoła katolickiego (grudzień 1970 – październik 1978)*, Warszawa 2004, s. 18.

¹⁶ *List Sekretarza Episkopatu bp. Z. Choromańskiego do Premiera J. Cyrankiewicza w sprawie cenzury encykliki papieskiej* [w:] P. Raina, *Kościół w PRL...*, dz. cyt., s. 86.

Od 1948 r. władze partyjno-państwowe podejmowały stanowcze działania zmierzające do ograniczenia wpływu duchowieństwa na wychowanie młodego pokolenia¹⁷. Dążono do zlikwidowania środkami administracyjnymi szkół, przedszkoli i internatów prowadzonych głównie przez zgromadzenia zakonne. Ponadto stopniowo, ale konsekwentnie, eliminowano wychowanie katolickie ze szkół państwowych. Ostatnie zamierzenia realizowano między innymi poprzez zakaz prowadzenia na terenie szkoły młodzieżowych stowarzyszeń wyznaniowych, ograniczenie godzin lekcji religii w szkołach zawodowych, które podjęto bez porozumienia w tej sprawie z władzami kościelnymi. Wprowadzono również zatrudnianie katechetów na gorszych warunkach umowy o pracę niż nauczycieli innych przedmiotów, ostrą cenzurę i niewydawanie pozwoleń na druk podręczników do nauki religii¹⁸. Episkopat miał świadomość, iż działania te są elementem walki o kierunek wychowania młodego pokolenia i na bieżąco w kontaktach z władzami zabiegał o odstąpienie od stosowanych praktyk. Jednak rozmowy z ministrem oświaty nie przynosiły pożądanego rezultatu¹⁹.

Już po wydaniu przez komunistów pierwszych powojennych decyzji dotyczących polityki wyznaniowej państwa Kościół katolicki poprzez ambonę starał się oddziaływać na młode pokolenie²⁰. Bezpośrednio do młodzieży był adresowany list biskupów polskich *Do katolickiej młodzieży polskiej* z 15 kwietnia 1948 r., krytykujący światopogląd materialistyczny i rewolucyjną doktrynę przebudowy świadomości. Episkopat zalecał młodym katolikom dystansowanie się wobec wprowadzanej w Polsce nowej ideologii i zachęcał do pogłębienia wykształcenia religijnego²¹. Problem systematycznego ograniczania praw Kościoła w zakresie oddziaływania na młode pokolenie znalazł również odzwierciedlenie w liście Episkopatu do prezydenta Bieruta z 22 grudnia 1948 r. w sprawie sytuacji Kościoła w Polsce²². Latem tego roku został utworzony Związek Młodzieży Polskiej. Ta inicjatywa umożliwiała umacnianie wpływu władz partyjno-państwowych w środowisku młodzieżowym²³.

Od 1948 r. widoczna jest wyraźna radykalizacja polityki wyznaniowej nie tylko w Polsce, ale i innych krajach Europy Wschodniej²⁴. Dotychczasową politykę wyznaniową Władysława Gomułki uznano za liberalną i na Kongresie Zjednoczeniowym PPR i PPS w grudniu 1948 r. zapowiedziano ostrą walkę z Kościołem katolickim. Plan ofensywy antykościelnej opracowała Komisja Międzyresortowa (utworzona 26 stycznia 1949 r.). Obejmował on między innymi przygotowania do procesów księży, ostateczną likwidację szkół katolickich i wydziałów humanistycznych na KUL oraz nasilenie ataków prasowych. Już w połowie marca 1949 r. zostało upublicznione oświadczenie rządu RP w sprawie stosunków państwo–Kościół²⁵. Odpowiedzią Kościoła był list pasterski Episkopatu Polski z dnia 25 marca 1949 r. *O radościach i troskach Kościoła* zawierający program obrony

¹⁷ K. Jaworska, *Relacje między państwem...*, dz. cyt., s. 63.

¹⁸ H. Konopka, *Działania represyjne...*, dz. cyt., s. 167–174.

¹⁹ Zob. *Protokół Sekretarza Episkopatu bp. Choromańskiego z jego rozmów z wiceministrem W. Wołskim* [w:] P. Raina, *Kościół w PRL...*, dz. cyt., s. 109–112; *List kardynałów A. Hlonda i A. Sapiehy do Prezydenta Bieruta w sprawie szkolnictwa katolickiego* [w:] P. Raina, *Kościół w PRL...*, dz. cyt., s. 127–128; *List Sekretarza Episkopatu...*, dz. cyt., s. 130.

²⁰ P. Kądziela, *Kościół a państwo w Polsce 1945–1965*, Wrocław 1990, s. 29–30.

²¹ J. Żaryn, *Dzieje Kościoła...*, dz. cyt., s. 89.

²² P. Raina, *Kościół w PRL...*, dz. cyt., s. 136–137.

²³ J. Żaryn, *Dzieje Kościoła...*, dz. cyt., s. 89.

²⁴ A. Grajewski, *Chronologia...*, dz. cyt., s. 22–23.

²⁵ J. Żaryn, *Kościół a władza w Polsce (1945–1950)*, Warszawa 1997, s. 208–212.

Kościół, jego swobód i stanu posiadania w zakresie niezbędnym do wypełniania misji ewangelizacyjnej²⁶.

W 1949 r. fala represji antykościelnych nasilała się wręcz z miesiąca na miesiąc. Dnia 23 czerwca na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim zniesiono Wydział Prawa i Nauk Społecznych. W tym samym roku wydano szereg zarządzeń mocno ograniczających działalność Kościoła. Dla mieszkańców Dolnego Śląska sygnałem nowego kursu w polityce wyznaniowej państwa stało się stanowisko władz partyjno-państwowych przeciwne erylowaniu Wydziału Teologicznego na Uniwersytecie Wrocławskim²⁷.

W tym czasie władze partyjno-państwowe kontynuowały działania, których celem była laicyzacja społeczeństwa polskiego. Kluczową sprawą stało się między innymi wyrugowanie religii ze wszystkich typów szkół i usunięcie symboli religijnych z klas szkolnych²⁸. W początkach lat pięćdziesiątych komunisci podjęli decyzję o likwidacji zaplecza intelektualnego Kościoła. W 1954 r. zlikwidowali Wydziały Teologiczne na Uniwersytecie Jagiellońskim i Uniwersytecie Warszawskim, tworząc w ich miejsce Akademię Teologii Katolickiej w Warszawie²⁹. W nowej uczelni preferowani byli ci wykładowcy, którzy nie sprawiali kłopotów władzy ludowej³⁰.

Organizacja szkolnictwa w latach 1944–1956

Wraz z oficjalnym ujawnieniem się Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego w ogłoszonym w dniu 22 lipca 1944 r. *Manifestie* nowa władza deklarowała przywrócenie wszystkich swobód demokratycznych obywateli bez różnicy rasy, wyznania i narodowości, wolności organizacji politycznych, zawodowych, prasy i sumienia. W dziedzinie szkolnictwa za priorytetowe działanie uznała odbudowę szkolnictwa i zapewnienie bezpłatnego nauczania na wszystkich szczeblach. To zadanie miał realizować Resort Oświaty, którego kierownikiem został Stanisław Skrzeszewski. Przybył on z Moskwy do Chełma 27 lipca 1944 r. wraz innymi komunistami, których zadaniem było przejmowanie władzy w Polsce³¹.

Z inicjatywy Resortu Oświaty w dniu 30 lipca 1944 r. w Chełmie została zorganizowana konferencja nauczycieli. Pomimo szerokiej akcji propagandowej spotkała się ona z bojkotem nauczycieli. Nieliczni jej uczestnicy opublikowali oświadczenie „w imieniu nauczycielstwa”

²⁶ *Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945–1974*, Paryż 1975, s. 75–82.

²⁷ J. Pater, *Starania o reaktywowanie Wydziału Teologicznego po drugiej wojnie światowej* [w:] *300 lat Wydziału Teologicznego we Wrocławiu*, red. I. Dec, Wrocław 2002, s. 66–74.

²⁸ B. Fijałkowska, *Partia wobec religii i Kościoła w PRL*, t. 2, cz. 1: 1956–1963, Olsztyn 2000, s. 11.

²⁹ *List przewodniczącego Episkopatu Polski bp. M. Klepacza do Dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań J. Izdorczyka w sprawie utworzenia Katolickiej Akademii Teologicznej* [w:] P. Raina, *Kościół w PRL...*, dz. cyt., s. 471–472; *List Przewodniczącego Episkopatu bp. M. Klepacza do Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego z propozycją przedstawiciela Episkopatu do spraw Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie* [w:] P. Raina, *Kościół w PRL...*, dz. cyt., s. 478–479; *List Przewodniczącego Episkopatu bp. M. Klepacza do Dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań J. Izdorczyka w sprawie mianowania przedstawiciela Episkopatu do spraw Akademii Teologii Katolickiej* [w:] P. Raina, *Kościół w PRL...*, dz. cyt., s. 479.

³⁰ J. Marecki, F. Musiał, *Wprowadzenie* [w:] *Niezłomni. Nigdy przeciwko Bogu. Komunistyczna bezpieka wobec biskupów polskich*, red. J. Marecki, F. Musiał, Kraków 2007, s. 12.

³¹ H. Konopka, *Religia w szkołach Polski Ludowej*, Białystok 1997, s. 11.

z prośbą do przedstawicieli resortu, aby ten wydał zarządzenie „służbowego posłuszeństwa nauczycieli” wobec nowych władz. Ustalono wówczas także, że nauczyciele zaangażują się w działania związane z odbudową szkolnictwa. Mając na uwadze bojkot wspomnianej konferencji, 1 sierpnia 1944 r. Resort Oświaty wydał odezwę do nauczycieli, która miała „ocieplić” wizerunek nowych władz. Odezwa ta nie zapowiadała żadnych zmian w systemie oświatowym, natomiast zapewniała nauczycielom pluralizm polityczny w wyzwolonej Polsce, podkreślała zasługi nauczycielstwa w zakresie tajnego nauczania i wzywała do pracy w szkołach. Tępienie miały być tylko „przejawy działalności faszystowskiej”. Warto w tym miejscu nadmienić, iż Resort Oświaty od samego początku planował szybkie i gruntowne zmiany w oświacie. W ramach Resortu Oświaty istniało kilka wydziałów, a wśród nich także Wydział Reformy Szkolnej, którego naczelnikiem została Żanna Kormanowa. Ze względu jednak na nieufność środowiska nauczycielskiego oraz brak programu w tym zakresie, władze tego resortu dawały do zrozumienia, że w kraju będzie obowiązywała Konstytucja Marcowa oraz prawo oświatowe sprzed 1939 r. Tym samym zyskiwały one czas na opracowanie zasad funkcjonowania polskiego szkolnictwa w nowych realiach ustrojowych³². Dnia 12 września 1944 r. Ministerstwo Oświaty wydało *Wytuczne organizacji szkół powszechnych w roku szkolnym 1944/1945*, które były swoistą próbą obejścia ustawy o ustroju szkolnym z 11 marca 1932 r.³³ Program działania oświaty i wychowania miał być ściśle powiązany z ideologią Polskiej Partii Robotniczej opartą na zasadach „naukowego socjalizmu”, a podstawą światopoglądową miała być filozofia marksistowsko-leninowska.

Wraz z przesuwaniami się linii frontu na zachód, na jego zapleczu tworzone nową administrację szkolną – rejestrowano nauczycieli, zabezpieczano obiekty szkolne i podejmowano działania zmierzające do otwarcia szkół. Takie były działania oficjalne. Jednak pierwsze szkoły były organizowane spontanicznie, a nauczyciele z własnej inicjatywy, nie czekając na oficjalne decyzje, prowadzili zapisy do szkół i przygotowywali je do otwarcia. Z wielkim zaangażowaniem, w trudnych warunkach bytowych, nie pytając o pensje, mając świadomość ciężącego na nich obowiązku, dążyli do uruchomienia szkół. Jednak ze względu na działania władzy ludowej wobec polskiego podziemia niepodległościowego wielu przedwojennych inspektorów oświaty oraz nauczycieli związanych z konspiracją z obawy przed wywózką w głąb ZSRR nie angażowało się w powojenne działania związane z organizacją szkolnictwa. W tym miejscu trzeba wspomnieć o wielkich stratach w oświacie, które oceniono na 60% wartości przedwojennej. W czasie wojny życie straciło około 16 tysięcy nauczycieli, zniszczono 7621 szkół, w tym 6842 szkoły podstawowe, 263 średnie, 294 zawodowe, 80 zakładów kształcenia nauczycieli i 17 szkół wyższych. Ocalało zaledwie 5% bibliotek szkolnych³⁴.

Swoistą bolączką ówczesnych władz oświatowych był brak ideowych i demokratycznych kadr, a także sposób uznania tajnego nauczania. Jeszcze w 1944 r. zostały powołane przy kuratoriach specjalne komisje weryfikacyjne, które wydawały świadectwa szkolne na podstawie zaświadczeń podpisanych przez co najmniej dwóch nauczycieli³⁵.

³² L. Szuba, *Polityka oświatowa...*, dz. cyt., s. 87–88.

³³ R. Wroczyński, *Dzieje oświaty polskiej 1795–1945*, Warszawa 1980, s. 349.

³⁴ A. Świecki, *Oświata i szkolnictwo w XX-leciu PRL*, Warszawa 1975, s. 53, cyt. za: L. Szuba, *Polityka oświatowa...*, dz. cyt., s. 89.

³⁵ J. Krasucki, *Oświata i szkolnictwo w okresie okupacji [w:] Historia wychowania. Wiek XX*, red. J. Miąso, Warszawa 1981, s. 248.

Już w 1944 r. zostały zlikwidowane wszystkie przedwojenne organizacje uczniowskie. Młodzież licealna mogła należeć do Związku Walki Młodych, Organizacji Młodzieży TUR i Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”, których programy były ściśle skorelowane z założeniami nowej ideologii. Te organizacje miały stanowić narzędzie indoktrynacji młodego pokolenia. Ponadto w ówczesnych szkołach mogły jeszcze funkcjonować: Związek Harcerstwa Polskiego, Polski Czerwony Krzyż oraz Liga Obrony Powietrznej i Przeciwwgazowej.

W związku z przekształceniem z dniem 1 stycznia PKWN w Rząd Tymczasowy Resort Oświaty zmienił nazwę na Ministerstwo Oświaty, w którym dokonano zmian strukturalnych przy dotychczasowej obsadzie personalnej. Nominację ministerialną otrzymał Stanisław Skrzyszewski, natomiast Żanna Kormanowa została kierownikiem Departamentu Reformy Szkolnej (wkrótce zmienił nazwę na Departament Reformy Szkolnictwa i Programów). Jego zadaniem było wyeliminowanie z programów szkolnych „ideologii sanacyjnej” i dostosowanie ich do potrzeb ideologii komunistycznej³⁶.

Kluczowym dla kierunku przemian w powojennych polskich szkołach był Ogólnopolski Zjazd Oświatowy, który odbył się w Łodzi w dniach 18–22 czerwca 1945 r. Jego celem było poddanie pod dyskusję nowych zasad organizacyjnych i programowych szkoły, nowych ideałów wychowawczych oraz ustalenie sposobu likwidacji skutków wojny w szkolnictwie. Najwięcej dyskusji wywołały zmiany programowe, które zakładały wychowanie nowego człowieka o nowym obliczu ideowo-moralnym. Temu celowi miało służyć wprowadzenie do szkoły nowego przedmiotu (nauka o Polsce i świecie współczesnym), zmiany programowe w historii akcentujące postępowe tradycje ruchu robotniczego i gloryfikujące komunizm, wprowadzenie języka rosyjskiego jako przedmiotu obowiązkowego, wprowadzenie do kanonu lektur z języka polskiego autorów sowieckich oraz akcentowanie teorii Darwina w programie nauczania biologii. Chociaż te propozycje zostały oprotestowane przez Związek Nauczycielstwa Polskiego, to ów protest nie zahamował procesu wdrażania przedstawionych założeń w życie³⁷. Zdaniem Teresy Hejnickiej-Bezwińskiej, Ogólnopolski Zjazd Oświatowy w Łodzi był wielką manipulacją polityczną. Wśród jego uczestników było tylko trzech znanych pedagogów reprezentujących poglądy lewicowe oraz wielu aktywistów partyjnych nie mających nic wspólnego z pedagogiką, którzy jako formalni uczestnicy mieli wpływ na wyniki przeprowadzanych głosowań. W ten sposób władze komunistyczne chciały uwiarygodnić przeprowadzane zmiany oraz uzyskać mandat do podjęcia ofensywy ideologicznej w polskich szkołach, przeobrażając je w istotny instrument indoktrynacji³⁸.

Powstanie Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej (28 czerwca 1945 r.) zaowocowało zmianą na stanowisku ministra oświaty. Został nim Czesław Wycech (prezes ZNP), zwolennik współpracy z władzą ludową. W przemówieniu inauguracyjnym zapowiedział kontynuację dotychczasowego kierunku działania podległego mu resortu. Jednak aktywność Polskiego Stronnictwa Ludowego, do którego wstąpiło wielu nauczycieli, nieco zahamowała ekspansję komunistów w oświacie. Tym samym tempo wprowadzanych zmian zostało znacznie zwolnione.

Obradujący w Bytomiu w dniach 25–28 listopada 1945 r. Zjazd Związku Nauczycielstwa Polskiego podtrzymał nieprzychylnie stanowisko wobec założeń reformy zaproponowanych

³⁶ L. Szuba, *Polityka oświatowa...*, dz. cyt., s. 92.

³⁷ Tamże, s. 101–103.

³⁸ T. Hejnicka-Bezwińska, *Zarys historii wychowania, 1944–1989: oświata i pedagogika między kryzysami*, cz. IV, Kielce 1996, s. 98.

przez resort oświaty. Wówczas z inicjatywy PPR zwołano do Łodzi w dniach 14–16 lutego 1946 r. kolejne forum nauczycieli – Zjazd Pedagogiczny ZNP, który miał być swoistą „poprawką” zjazdu bytomskiego. Ten zjazd poprzedzony starannymi przygotowaniem zakończył się zgodnie z oczekiwaniami organizatorów, a więc dawał przyzwolenie na realizację proponowanych zmian w polskiej szkole. Dnia 11 maja 1946 r. zostało opublikowane zarządzenie podpisane przez ministra Czesława Wycecha w sprawie organizacji roku szkolnego 1946/1947 w szkolnictwie ogólnokształcącym i zakładach kształcenia nauczycieli, które zakładało realizację założeń reformy szkolnej.

Pacyfikacja nieprzychylnych komunistom licznych środowisk nauczycielskich związanych z podziemiem niepodległościowym nastąpiła latem 1946 r. oraz w styczniu roku kolejnego. Była ona związana z mającymi miejsce wówczas istotnymi wydarzeniami politycznymi: referendum ludowym (30 czerwca 1946 r.) oraz pierwszymi po wojnie wyborami parlamentarnymi (19 stycznia 1947 r.). Efekt wyborów parlamentarnych był korzystny dla komunistów. Tym samym oznaczał także pełną realizację lansowanej przez nich reformy szkolnictwa.

Ludwik Szuba, dokonując oceny funkcjonowania oświaty polskiej w latach 1944–1947, stwierdził, iż „największym sukcesem nauczycieli oraz działaczy oświatowych w tym czasie było uruchomienie szkół oraz instytucji oświatowych. Sukcesem PPR stało się natomiast rozbitcie odziedziczonego po II Rzeczypospolitej systemu oświatowego (sposobu zarządzania oświatą), i to w okresie przekazania Ministerstwa Oświaty (na czas umocnienia się władzy komunistycznej w Polsce) w ręce PSL-u”³⁹.

Po wyborach do sejmu (19 stycznia 1947) nastąpiła kolejna zmiana na stanowisku ministra oświaty. Został nim ponownie Stanisław Skrzeszewski. Jednak po wyborach do sejmu decyzje dotyczące kierunku rozwoju oświaty zapadały już w Komitecie Centralnym. Mając na uwadze wcześniejsze doświadczenia z postawą ZNP wobec proponowanych zmian w oświacie, a także postawę części środowiska nauczycielskiego, podjęto decyzję o obsadzeniu stanowisk kierowniczych w oświacie osobami związanymi z PPR i PPS. Ponadto na kursach ideowo-politycznych zorganizowanych przez Ministerstwo Oświaty (maj 1947 – czerwiec 1948) przeszkolono ok. 20 tysięcy nauczycieli, czyli co czwartego nauczyciela⁴⁰. Na polecenie ministra dokonano także zmian w podręcznikach i programach szkolnych, dostosowując je do potrzeb władzy ludowej. Ponadto dokonano weryfikacji lektur szkolnych. Jednocześnie podjęto prace nad opracowaniem nowych podręczników uwzględniających wspomniane tendencje⁴¹.

Od 1947 r. nasilone zostały działania, których celem była wzmożona indoktrynacja młodego pokolenia. W związku z tym szerokie pole do działania w szkołach otrzymały organizacje ideowo-wychowawcze. Wspominała o tym instrukcja ministerialna z 21 maja 1947 r. dotycząca organizacji roku szkolnego, która zobowiązywała także rady pedagogiczne, aby w planach pracy wychowawczej uwzględniano zdobycie przez młodzież światopoglądu marksistowsko-leninowskiego. Swojego rodzaju kuriozum był nadzór nad działalnością wychowawczą przez delegatów społecznych. Okólnik z dnia 13 maja 1947 r. wprowadzał

³⁹ L. Szuba, *Polityka oświatowa...*, dz. cyt., s. 130.

⁴⁰ M. Baliński, *Zarządzanie szkolnictwem w Polsce. Studium historyczno-porównawcze*, Warszawa 1978, s. 183.

⁴¹ Szerzej: J. Wojdon, *Propaganda polityczna w podręcznikach dla szkół podstawowych Polski Ludowej (1944–1989)*, Toruń 2001.

delegatów społecznych do komisji maturalnych. Zazwyczaj byli to aktywiści partyjni posiadający duże uprawnienia, a ich obowiązkiem było sprawdzenie, czy abiturienti zostali przygotowani odpowiednio przez nauczycieli pod kątem ideologicznym⁴².

Nowy etap w dziejach powojennego szkolnictwa w Polsce wprowadzała instrukcja Ministerstwa Oświaty z dnia 8 maja 1948 r. Siedmioletnia szkoła podstawowa miała być fundamentem całego szkolnictwa, zarówno liceum ogólnokształcącego (według wzoru sowieckiego miało być drugim stopniem szkoły ogólnokształcącej), jak i różnych szkół zawodowych⁴³. Zalecano, aby szkoły na poziomie licealnym były lokalizowane tak, żeby mogła się w nich uczyć przede wszystkim młodzież robotniczo-chłopska. Powołano nawet społeczne komisje kwalifikacyjne, które dokonywały doboru młodzieży do szkół już w roku szkolnym 1948/1949⁴⁴.

Od 1948 r. dostrzega się zaostrzenie polityki oświatowej. Była to konsekwencja przeobrażeń politycznych mających miejsce zarówno w Polsce, jak i na arenie międzynarodowej. Wówczas w polskich szkołach została podjęta „ofensywa ideologiczna”, która miała doprowadzić do radykalnych zmian zarówno w świadomości nauczycieli, jak i ich wychowanków. W sposób szczególny miała być akcentowana i pogłębiana przyjaźń polsko-radziecka. Również szczególnie świętowano w polskich szkołach 70. rocznicę urodzin Stalina oraz 26. rocznicę śmierci Lenina. W katalogu obowiązkowych uroczystości szkolnych były także między innymi rocznica wybuchu Rewolucji Październikowej i święto Armii Radzieckiej⁴⁵.

Wielką wagę w ówczesnych szkołach przywiązywano do świętowania 1 Maja, a udział w organizowanym z tej okazji pochodzie był obowiązkiem zarówno uczniów, jak i nauczycieli. Zresztą zgodnie z założeniami powojennej ekipy rządzącej z 1945 r., właśnie to święto miało służyć uwierzytelnianiu nowej władzy oraz kreowaniu pożądanych postaw obywateli⁴⁶.

Katalog rocznic świętowanych w ówczesnych szkołach był istotnym narzędziem indoktrynacji młodego pokolenia. W tej sytuacji wielkim kłopotem dla władz oświatowych stały się święta Bożego Narodzenia. Poufne pismo Ministerstwa Oświaty z dnia 9 grudnia 1949 r. adresowane do kuratorów zobowiązywało dyrektorów szkół i przedszkoli do urządzania tylko imprez noworocznych⁴⁷. Już rok wcześniej za swoistą przeszkodę w upowszechnianiu ideologii marksistowsko-leninowskiej w szkołach uznano lekcje religii. Tym samym podjęto działania zmierzające do zaprzestania nauczania tego przedmiotu w murach szkolnych⁴⁸.

Działalnością związaną z laicyzacją wychowania zajmowało się Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, które powstało w 1949 r. z połączenia Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół

⁴² L. Szuba, *Polityka oświatowa...*, dz. cyt., s. 141.

⁴³ B. Moraczewska, *Szkolnictwo polskie w latach 1945–1975 z uwzględnieniem miasta Włocławka*, Włocławek 2010, s. 56.

⁴⁴ L. Szuba, *Polityka oświatowa...*, dz. cyt., s. 157.

⁴⁵ P. Osęka, *Rytuały stalinizmu. Oficjalne święta i uroczystości rocznicowe w Polsce 1944–1956*, Warszawa 2007, s. 56.

⁴⁶ A. Dytman-Stasieńko, *Święto zawłaszczonych znaczeń. 1 Maja w PRL. Ideologia, rytuał, język*, Wrocław 2006, s. 38–39; E. Świętochowska-Bobowik, *Na 1 Maja...*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2007, nr 7 (78), s. 59.

⁴⁷ L. Szuba, *Polityka oświatowa...*, dz. cyt., s. 182.

⁴⁸ *2 lutego, 1949 r., Warszawa. – Załącznik do protokołu nr 4 z posiedzenia Biura Politycznego KC PZPR [w:] 17 lat nauczania religii w Polsce Ludowej. Wybór dokumentów*, oprac. H. Konopka, Białystok 1998, s. 39–40; S. Wójcik, *Katechizacja w warunkach systemu totalitarnego na przykładzie Administracji Apostolskiej Dolnego Śląska*, Wrocław 1995, s. 91–96.

Dzieci i Chłopskiego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci. Zasadniczym celem nauczania i wychowania w szkołach TPD było wychowanie socjalistyczne, świeckość i kształtowanie światopoglądu naukowego. Zgodnie ze statutem TPD w szkołach tych nie była prowadzona nauka religii⁴⁹.

Szczególne zadania były stawiane nauczycielom. Od 1949 r. byli oni zobowiązani do składania ślubowania na wierność Polsce Ludowej, a w przypadku odmowy nauczyciel musiał się liczyć z konsekwencją zwolnienia z pracy w szkole⁵⁰. Prezydent Bolesław Bierut na spotkaniu z absolwentami liceów pedagogicznych w czerwcu 1950 r. podkreślał, iż „zadaniem nauczyciela wychowawcy w szkole ludowej było uczynienie z każdego ucznia czynnego bojownika o wyzwolenie ludzkości »z kajdan przemocy imperialistycznej«, gorącego patriotę miłującego swój naród, ofiarującego cały swój młodzięczy zapał i swoje uzdolnienia socjalistycznej ojczyźnie. Nauczyciel musiał wychować proletariackiego internacjonalistę, którego przykład należy brać z bohaterskich narodów ZSRR i jej dzielnej młodzieży”⁵¹.

Zarządzeniem Ministerstwa Oświaty z dnia 20 sierpnia 1954 r. w szkołach ogólnokształcących wprowadzono „apele szkolne”, które w praktyce miały zastąpić zlikwidowanie odmawiania pacierza przed lekcjami. Według poufnej instrukcji „należy [je] traktować jako oderwanie uczniów od przesądów i bigoterii, przy równoczesnym skupieniu się na »środkach świeckiego wychowania«, z zastosowaniem zabiegów pedagogicznych w duchu antyklerykalnym i antyfideistycznym”⁵².

Należy wspomnieć, iż znaczny wpływ na sytuację w polskiej oświacie wywierał kult jednostki oraz inne tendencje dominujące w polskiej polityce do jesieni 1956 r. Przełomowym okazał się XX Zjazd KPZR w Moskwie (luty 1956 r.), który obnażył przestępstwa Józefa Stalina, a śmierć Bolesława Bieruta umożliwiła polskim komunistom wyjście „z twarzą” z kłopotliwej sytuacji politycznej. Radykalny przełom w procesie nachalnej laicyzacji był bezpośrednią konsekwencją przeobrażeń politycznych, które dokonały się w Polsce w październiku 1956 r., oraz zmiany, która nastąpiła w relacjach pomiędzy państwem a Kościołem katolickim w Polsce. Był to jednak powrót na nowych warunkach, gdyż lekcje religii mogły odbywać się w szkołach podstawowych i średnich, ale były nieobowiązkowe⁵³. Władze oświatowe zezwoliły również na zawieszenie symboli religijnych w klasach szkolnych⁵⁴. Ówczesny minister oświaty Władysław Bieńkowski (posiadający wśród komunistów opinię klerykała) publicznie przyznał nawet, że w przeszłości naukę religii pochopnie usunięto ze szkół, a stosowanie naiwnych metod, których celem było utrudnianie dzieciom i młodzieży uczestnictwa w praktykach religijnych, wywarło odwrotny skutek⁵⁵.

W tym miejscu trzeba powiedzieć, iż przeobrażenia, jakie dokonały się w polskich szkołach po październiku 1956 r. nie były zjawiskiem trwałym. Działania zmierzające do zlaicyzowania

⁴⁹ H. Konopka, *Religia w szkołach...*, dz. cyt., s. 65–66.

⁵⁰ *Zarządzenie w sprawie ślubowania służbowego nauczycieli*, Dz. U. Min. Oświaty nr 14 z 26 sierpnia 1949 r., poz. 239.

⁵¹ Zob. L. Szuba, *Polityka oświatowa...*, dz. cyt., s. 186.

⁵² Tamże, s. 206.

⁵³ *Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 8 grudnia 1956 r. w sprawie nauczania religii w szkołach*, Dz. U. M. O z 31 grudnia 1956 r., poz. 156.

⁵⁴ R. Grzybowski, *Przełomy polityczne jako momenty zwrotne w polityce oświatowej PRL [w:] Oświata, wychowanie i kultura fizyczna w rzeczywistości społeczno-politycznej Polski Ludowej*, red. R. Grzybowski, Toruń 2004, s. 53.

⁵⁵ H. Konopka, *Religia w szkołach...*, dz. cyt., s. 196.

młodego pokolenia były kontynuowane do końca istnienia PRL, ale były już prowadzone bardziej subtelnymi metodami.

Laicyzacja młodzieży legnickich szkół średnich (1945–1956)

Rok 1945 zapoczątkował nowy rozdział w historii Legnicy. Mocą postanowień wielkich mocarstw zostały zmienione granice państwa polskiego: zachodnią granicę państwa przesunięto na Odrę i Nysę Łużycką, natomiast granicę wschodnią ustalono na tzw. linii Curzona. Te decyzje spowodowały zmiany ludnościowe. Ludność niemiecka zamieszkująca przedwojenne wschodnie rubieże państwa niemieckiego była przesiedlana za Odrę i Nysę Łużycką, natomiast jej miejsce zajmowali Polacy mieszkający wcześniej na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej, które zostały włączone do ZSRR oraz Polski centralnej, a także polscy reemigranci z innych krajów europejskich⁵⁶. Polacy przesiedlani na zachodnie rubieże generalnie nie byli przekonani do pobytu w nowym miejscu zamieszkania. Wręcz powszechne było oczekiwanie na zmiany polityczne, których skutkiem miał być ich powrót do „swoich domów”⁵⁷. Takim to sposobem w Legnicy nastąpiła niemal całkowita wymiana ludności. Nowi jej mieszkańcy stopniowo oswajali się z powojenną rzeczywistością, miasto stawało się „małą Ojczyzną” dla przybyłych tutaj Polaków oraz innych mniejszości narodowych⁵⁸. Po zakończeniu II wojny światowej Legnica stała się siedzibą Dowództwa Północnej Grupy Wojsk Armii Sowieckiej. Fakt ten miał znaczący wpływ na funkcjonowanie miasta do czasu ich wycofania w 1993 r.⁵⁹

Wiosną 1945 r. władzę w Legnicy przejęli Polacy, którzy podjęli szereg działań związanych z organizacją życia polskiego, w tym także w zakresie szkolnictwa. Od lipca 1945 r. przybyli do miasta nauczyciele rozpoczęli przygotowania do uruchomienia pierwszej szkoły w mieście. Obejmowały one przygotowanie ewidencji dzieci i młodzieży podlegającej w myśl nowego prawa obowiązkowi szkolnemu, a także wyszukiwanie i porządkowanie budynków, w których miały być organizowane szkoły. W tym miejscu trzeba nadmienić, iż wiele dawnych budynków w mieście zostało zajętych przez dowództwo Armii Radzieckiej na cele między innymi wojskowe i szpitalne. Dnia 4 sierpnia 1945 r. został przekazany stronie polskiej mocno zdewastowany budynek przy ul. Kamiennej 20, w którym zorganizowano zespół szkół – powszechnych i średnich. Wcześniej w tym obiekcie funkcjonowała Radziecka Szkoła Sanitarna. Zarówno nauczyciele, jak i rodzice przystąpili do uporządkowania budynku i zorganizowania podstawowego sprzętu, a przede wszystkim ławek. Koordynatorem tych prac był pierwszy w Legnicy polski inspektor szkolny Józef Cyba.

Dnia 4 września 1945 r. w tym obiekcie odbyła się inauguracja pierwszego po wyzwoleniu roku szkolnego Szkoły Powszechnej nr 1 oraz Gimnazjum i Liceum Humanistycznego

⁵⁶ Szerzej: M. Hejger, *Przekształcenia narodowościowe na Ziemiach Zachodnich i Północnych w latach 1945–1956 – próba bilansu* [w:] *Ziemie Odzyskane/Ziemie Zachodnie i Północne 1945–2005. 60 lat w granicach państwa polskiego*, red. A. Sakson, Poznań 2006, s. 343–359.

⁵⁷ Szerzej: G. Hryciuk, M. Juchniewicz, B. Szaynok, A. Żbikowski, *Wysiedlenia, wyprzedzenia i ucieczki 1939–1959. Atlas ziem Polski*, Warszawa 2008.

⁵⁸ S. Bernat, *Legnica w lecie 1945 roku*, „Szkice Legnickie” 1969, t. 5, s. 195–204; Z. Szkuratowski, *Sytuacja miasta i jego mieszkańców w pierwszych powojennych latach* [w:] *Legnica. Zarys monografii miasta*, red. S. Dąbrowski, Wrocław–Legnica 1998, s. 406.

⁵⁹ B. Potyrała, *Dowódcy Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej (Federacji Rosyjskiej) w latach 1945–1993*, „Szkice Legnickie” 1994, t. 16, s. 88–89.

w Legnicy (dla młodzieży i dorosłych)⁶⁰. Uczestniczył w niej wrocławski kurator okręgu szkolnego Jan Dąbski, wspomniany inspektor Józef Cyba, przedstawiciele władz miejskich, uczniowie oraz ich rodzice. Naukę rozpoczęło 250 uczniów, a do pracy w szkole zgłosiło się 20 nauczycieli. W związku z prowadzoną akcją osiedleńczą i napływem dużej liczby dzieci i młodzieży liczba uczniów zmieniała się wręcz z dnia na dzień. Władze miasta były zmuszone do zapewnienia im nauki w szkole. Tym samym następował rozwój sieci szkolnej. W roku szkolnym 1945/1946 w mieście funkcjonowały 2 szkoły powszechne, w których uczyło się 761 uczniów i pracowało 23 nauczycieli. Natomiast w roku szkolnym 1947/1948 takich szkół było 6, uczyło się w nich 2598 uczniów i pracowało 84 nauczycieli⁶¹.

W pierwszych latach powojennych w Legnicy zarówno warunki nauki dla uczniów, jak i pracy dla nauczycieli były bardzo trudne. Nauczyciele niemal wszystkich legnickich szkół angażowali się w działania związane z uporządkowaniem zniszczonych obiektów, w których te były organizowane. Trudne warunki lokalowe w sposób szczególnie dawały znać o sobie zimą. Według raportu jednego z funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa dotyczącego pierwszych miesięcy zimowych 1947 r. w Legnicy z powodu mrozów i deficytu opału na ogrzanie szkół zostały zawieszane zajęcia⁶².

Wobec deficytu nauczycieli zatrudniano kadrę niewykwalifikowaną, co bez wątpienia rzutowało na poziom wykształcenia. Ponadto nauczyciele byli obciążani dodatkowymi obowiązkami nie tylko w szkole, ale także poza nią, między innymi w instancjach partyjnych. Również trudne warunki bytowe nauczycieli, niskie pensje, jak i wysokie pensum były przyczyną odchodzenia z zawodu. Nie bez znaczenia były także wspomniane już zmiany w programach dydaktyczno-wychowawczych szkoły oraz konieczność uczestnictwa w szkoleniach ideologicznych, dotycząca przede wszystkim nauczycieli przedmiotów humanistycznych oraz kadry kierowniczej⁶³. Postawa wobec zachodzących przeobrażeń ideologicznych w Polsce była podstawowym kryterium zatrudnienia w szkole. Krytyczne słowa na ten temat wypowiediane w obecności uczniów były czynnikiem absolutnie dyskwalifikującym do pracy w szkole⁶⁴. Jak już wspomniano, określone wymagania ideologiczne stawiano kadrze kierowniczej szkół. Władze partyjno-państwowe były zainteresowane, aby stanowiska kierownicze obejmowali członkowie partii, przede wszystkim PPR (do 1948 r.). Realizacja tych zamierzeń była bardzo trudna wobec niechęci środowiska nauczycielskiego do angażowania się w działalność partyjną. W szkołach funkcjonujących na terenie województwa wrocławskiego, w tym także w Legnicy, sytuacja w tym zakresie zaczęła ulegać zmianie pod koniec roku 1947. Wówczas w szeregach PPR powoli zaczęło przybywać nauczycieli⁶⁵.

W latach 1945–1946 w Legnicy funkcjonowały 2 licea ogólnokształcące, liceum pedagogiczne oraz 4 właściwie zespoły szkół średnich o profilu zawodowym, do których przychodziła młodzież ze wspomnianych szkół powszechnych w mieście oraz z okolicznych miejscowości. W zakreślonych cezurach czasowych kilkakrotnie zmieniało się nazewnictwo legnickich

⁶⁰ *Kalendarium pierwszej polskiej szkoły średniej w Legnicy. Lata 1945–1955* [w:] *My pierwsza...*, dz. cyt., s. 10.

⁶¹ A. Bojako wski, *Oświata i kultura w latach 1945–1989* [w:] *Legnica. Zarys monografii miasta*, red. S. Dąbrowski, Wrocław-Legnica 1998, s. 510–511.

⁶² AIPN Wr 053/347, *Wrocław, dnia 28 lutego 1947 r., Do Departamentu V MBP, Naczelnika Wydziału II-go w Warszawie, Raport okresowy p.o. Kierownika II Sekcji od 16.II.–28.II.1947*, k. 16.

⁶³ A. Bojako wski, *Oświata i kultura...*, dz. cyt., s. 513.

⁶⁴ AIPN Wr 053/347, *Wrocław, dnia 28 lutego 1947 r., Do Departamentu V MBP...*, dz. cyt., k. 17.

⁶⁵ AIPN Wr 053/347, *Wrocław, dnia 20 września 1947 r., Sytuacja polityczna*, k. 38.

szkół średnich. Z dostępnych źródeł ukazujących zagadnienie laicyzacji tego poziomu szkolnictwa w Legnicy w tym czasie najwięcej materiałów dotyczy I Liceum Ogólnokształcącego. W związku z tym w niniejszym opracowaniu wiele miejsca poświęcono właśnie jemu. W odniesieniu do pozostałych legnickich szkół średnich materiał źródłowy jest skromny. Umożliwia jednak „odczytanie”, przynajmniej częściowo, obowiązujących wówczas w szkołach tendencji. Wszystkie legnickie szkoły średnie musiały realizować program dydaktyczno-wychowawczy opracowany przez władze oświatowe i wdrażać w życie instrukcje ministerialne. Ślady takich działań można dostrzec w przeanalizowanych zapiskach.

Jak już wspomniano, w obiekcie szkolnym przy ul. Kamiennej 20 w 1945 r. powstała także pierwsza średnia szkoła ogólnokształcąca. Zgodnie z ówczesnym prawem oświatowym opierała się ona na wzorze przedwojennym, a więc 4 lata jednolitego gimnazjum i 2 klasy specjalistyczne liceum⁶⁶. Od dnia 26 sierpnia 1945 r. były prowadzone zapisy do Gimnazjum i Liceum Humanistycznego, w którym w roku szkolnym 1945/1946 uczyło się 276 uczniów. W tym samym gmachu znajdowało się także gimnazjum dla dorosłych liczące w tym czasie 30 uczniów. Pierwszym dyrektorem Gimnazjum i Liceum Humanistycznego został Jan Podoba. W dniu 1 października odbyło się pierwsze posiedzenie Rady Pedagogicznej, na którym zaprezentowano i przedyskutowano zasady wychowawcze szkoły. Wówczas w szkole powołano również następujące organizacje młodzieżowe: Związek Harcerstwa Polskiego, Polski Czerwony Krzyż oraz Ligę Morską. Warto w tym miejscu przypomnieć, iż nauka odbywała się w trudnych warunkach lokalowych, a ponadto brakowało pomocy naukowych oraz podręczników. Z protokołu z wizytacji przeprowadzonej w 1946 r. przez inspektora oświaty wynika, iż treść posiadanych przez uczniów książek nie odpowiadała wymaganiom obowiązującego wówczas programu nauczania. Wraz z rozwojem akcji osiedleńczej szkole przybywało uczniów i nauczycieli, którzy dbali o poziom nauczania. Szkoła ta, jak i każda inna w Polsce, była zobowiązana do realizowania opracowanego przez Ministerstwo Oświaty programu dydaktyczno-wychowawczego. W katalogu przedmiotów była także religia, której w omawianej szkole nauczał ks. Tadeusz Łączyński. Swoją działalność rozwijały także organizacje młodzieżowe. W lutym 1947 r. Koło Ligi Morskiej liczyło 47 członków, Koło Polskiego Czerwonego Krzyża – 55, natomiast Związek Harcerstwa Polskiego – 146. W szkole działało również Towarzystwo Przyjaciół Żołnierza, a od roku szkolnego 1947/1948 – Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej oraz szkolne Koło Odbudowy Warszawy, natomiast od roku szkolnego 1948/1949 – Związek Młodzieży Polskiej, do której należała większość jej uczniów⁶⁷. Na skutek odgórných zmian w funkcjonowaniu organizacji młodzieżowych w Polsce w 1948 r. w strukturach Związku Młodzieży Polskiej znalazł się działający w szkole niemal od pierwszych dni jej istnienia Związek Harcerstwa Polskiego⁶⁸. Tym samym członkowie tego związku, zarówno w tym liceum, jak i w pozostałych legnickich szkołach średnich, zostali „wkręcani w tryby maszyny ideologicznej” promującej światopogląd materialistyczny i piętnującej wszelkie przejawy jej zwalczania⁶⁹.

⁶⁶ Z. Skurłatowski, *Legnica w powojennym 50-leciu (wybrane problemy)*, „Szkice Legnickie” 1995, t. 17, s. 81.

⁶⁷ B. Skaliński, E. Kukuła, *Tradycja i współczesność [w:] XXV-lecie I Liceum Ogólnokształcącego im. T. Kościuszki w Legnicy 1945–1970*, Legnica 1970, s. 9.

⁶⁸ C. Kowalak, *Legnickie harcerstwo w latach 1945–2000. Kalendarium*, „Szkice Legnickie” 2004, t. 25, s. 309.

⁶⁹ R. Bojar, *ZHP [w:] My pierwsza...*, dz. cyt., s. 283–286; W. Fiderkiewicz, *Moje harcerstwo [w:] My pierwsza...*, dz. cyt., s. 287–288.

W lutym 1948 r. nowym dyrektorem szkoły został Bolesław Kaprocki. Jego zabiegi o zmianę warunków lokalowych zostały uwieńczone sukcesem i wkrótce szkoła została przeniesiona do obiektu przy obecnej ul. Skarbka⁷⁰. I Liceum Ogólnokształcące w Legnicy jeszcze kilkakrotnie zmieniało swoją siedzibę⁷¹.

W styczniu 1950 r. rozpoczął się nowy etap w historii I Liceum Ogólnokształcącego w Legnicy. Wówczas jego dyrektorem został Franciszek Pałka, wybitny pedagog, który funkcję tę pełnił do 1967 r. Wywarł on silny wpływ na funkcjonowanie społeczności uczniowskiej i grona pedagogicznego tego liceum. Przywiązywał wielką wagę do utrzymania wysokiego poziomu nauczania w szkole. Uchodził za człowieka srogiego, a styl jego pracy dydaktyczno-wychowawczej wzbudzał u niektórych uczniów kontrowersje. Jak wspomina jeden z nich: „Baliśmy się go, ale i szanowaliśmy”⁷². W tym miejscu warto przypomnieć kilka epizodów z jego życiorysu. We wrześniu 1939 r. jako żołnierz Wojsny Obronnej dostał się do niewoli sowieckiej i został zesłany do pracy w kopalni w Krzywym Rogu. W związku z podejrzeniem o przynależność do wywiadu wojskowego był więziony w Moskwie na Łubiance. Po utworzeniu Armii Andersa w 1941 r. został jej żołnierzem. W 1942 r. wraz z II Korpusem przeszedł do Persji, następnie jego szlak bojowy wiódł przez Irak, Palestynę, Egipt do Włoch, gdzie uczestniczył w walkach pod Monte Casino. W 1946 r. dotarł do Anglii, skąd w 1947 r. powrócił do Polski. Za swoją działalność w czasie tych walk został odznaczony wysokimi odznaczeniami wojskowymi, między innymi brytyjskimi. W I Liceum Ogólnokształcącym był nauczycielem j. polskiego i j. angielskiego. Jako dyrektor wprowadził szereg zmian organizacyjnych, a ponadto był założycielem i dyrygentem chóru szkolnego. Był on znany ze swego negatywnego stosunku do ustroju powojennej Polski i Związku Sowieckiego, z czym specjalnie się nie krył⁷³. Jego uczniowie wspominają takie sytuacje jak między innymi lekcję, na której wydrwił marksistowską interpretację *Trenów* Jana Kochanowskiego oraz występy chóru Carmen na akademii miejskiej z repertuarem, który z powodów ideologicznych wzbudził zastrzeżenia osoby odpowiedzialnej za jej organizację. Podają także przykłady ignorowania przez niego zachowań uczniów, w których można było dopatrzeć się działań posiadających znamiona antyustrojowe⁷⁴. Jeden z wychowanków, oceniając z dystansu po wielu latach jego bardzo różne postępowanie z młodzieżą, uznał, że był to człowiek bardzo mocno skonfliktowany sam ze sobą. „Niezależnie od ocen takich czy innych, które zawsze będą miały podtekst osobisty, była to osobowość nietuzinkowa”⁷⁵.

Pierwsi uczniowie w swoich wspomnieniach przywołują pewne epizody dotyczące prowadzonej w liceum indoktrynacji komunistycznej, której celem miało być także ich zlaicyzowanie. Należy pamiętać, iż zadaniem szkoły była realizacja programów dydaktyczno-wychowawczych zgodnie ze wspomnianymi wcześniej instrukcjami ministerialnymi. Świadomość konieczności realizacji tych zadań oczywiście posiadali dyrektorzy I Liceum Ogólnokształcącego – zarówno Bolesław Kaprocki, jak i Franciszek Pałka. Ich uczniowie

⁷⁰ M. Daczkowski, *Świadek historii – siedziba I Liceum Ogólnokształcącego w Legnicy* [w:] *Jesteśmy numer jeden. 60 lat I LO w Legnicy*, Legnica 2005, s. 21.

⁷¹ *Kalendarium pierwszej polskiej szkoły...*, dz. cyt., s. 10–11.

⁷² M. Mackiewicz, *To, co pamiętam!* [w:] *My pierwsza...*, dz. cyt., s. 181.

⁷³ Zob. M. Stelmach, *Franciszek Pałka – pedagog, turysta, fotografik*, „Szkice Legnickie” 1995, t. 17, s. 319–322.

⁷⁴ B. Freidenberg, *Legniczanie znani i nieznani. Pałka na skwerze?* [w:] *Jesteśmy numer jeden...*, dz. cyt., s. 26–27.

⁷⁵ J. Czernik, *Wspomnienia przysypane siwizną* [w:] *My pierwsza...*, dz. cyt., s. 263.

w spisanych wspomnieniach doceniają brak ich gorliwości w tym zakresie, a w związku z tym w tej szkole nie było aresztowań i szykan politycznych⁷⁶. Nie oznacza to, że zarówno wśród jej nauczycieli, jak i uczniów nie było sympatyków nowej ideologii. Wielu ówczesnych uczniów wskazuje, że np. ze względu na upowszechniane informacje dotyczące kryteriów przyjmowania na studia wyższe podejmowali pragmatyczną decyzję o wstąpieniu do Związku Młodzieży Polskiej⁷⁷. Według wspomnień jednej z uczennic, ważną rolę spełniał aktyw klasowy, który opiniował sylwetkę społeczną ucznia. Zdarzały się także oceny negatywne. Te opinie były istotnym kryterium przyjęcia na studia wyższe⁷⁸.

Także i w tej szkole w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych swoją „zmarą” był uczniowski aktyw Związku Młodzieży Polskiej, który ostro piętnował wszelkie zachowania uczniów niezgodne z ideologią marksistowsko-leninowską i dbał o prawomyślność ustrojową⁷⁹. Tutaj także miały miejsce demonstracje nieposłuszeństwa wobec obowiązującego porządku ideologicznego. W 1955 r. uczniowie jednej z klas maturalnych podjęli zgodną decyzję o nieprzywdzianiu stroju ZMP podczas pochodu pierwszomajowego⁸⁰.

Ważnym zagadnieniem stanowiącym swoistą kwintesencję prezentowanego tematu była sprawa patrona tej szkoły. Otóż w roku szkolnym 1945/1946 na posiedzeniu Rady Pedagogicznej został postawiony wniosek o nadanie szkole imienia Henryka Pobożnego, który poległ w bitwie z Tatarami dnia 9 kwietnia 1241 r. na Dobrym Polu, nieopodal Legnicy. Wniosek ten doczekał się realizacji rok później. Wówczas na świadectwach półrocznych wydanych 30 stycznia 1947 r. widnieje następująca nazwa szkoły: Gimnazjum i Liceum im. Henryka Pobożnego w Legnicy. W związku z reorganizacją szkolnictwa od roku szkolnego 1948/1949 szkoła otrzymała nazwę Szkoły Ogólnokształcącej Stopnia Licealnego im. Henryka Pobożnego w Legnicy. Po raz ostatni taka nazwa jest umieszczona na świadectwach półrocznych wydanych dnia 31 stycznia 1951 r. Już na świadectwach ukończenia poszczególnych klas w tym samym roku szkolnym nie ma patrona szkoły. Wraz z rozpoczęciem roku szkolnego 1952/1953 nastąpiła zmiana nazwy na Liceum Ogólnokształcące w Legnicy⁸¹. Te działania związane z nadaniem szkole patrona Henryka Pobożnego w 1946 r. i wycofaniem się z tej decyzji w II połowie roku szkolnego 1952/1953 były bezpośrednią konsekwencją wdrażanego procesu laicyzacji młodego pokolenia. Patron szkoły stał się „niewygodny” przede wszystkim ze względu na swój przydomek. Jak podaje jedna z uczennic, już w 1949 r. legniccy funkcjonariusze partyjni uznali, że nie jest on odpowiednim wzorcem dla młodzieży i nie powinien być patronem szkoły. Według niej dowodem na to było pozostawienie jego portretu w tej części szkoły, która ze względu na groźbę zaważenia schodów, stała się

⁷⁶ M. Chudziakiewicz, *Matura 1950* [w:] *My pierwsza...*, dz. cyt., s. 43; T.M. Lachowicz, *Jak zostałem licealistą* [w:] *My pierwsza...*, dz. cyt., s. 136.

⁷⁷ M. Chudziakiewicz, *Matura...*, dz. cyt., s. 43–45; H. Górnicka, *Moje – niektóre wspomnienia z lat 1946–1951* [w:] *My pierwsza...*, dz. cyt., s. 118; H. Kicman, *Wspomnienia maturzystki – 1950* [w:] *My pierwsza...*, dz. cyt., s. 70.

⁷⁸ M. Chudziakiewicz, *Matura...*, dz. cyt., s. 45; B. Fluder, *Wróg Polski Ludowej* [w:] *My pierwsza...*, dz. cyt., s. 111.

⁷⁹ J. Grubman, *Szajka z Zakaczawia* [w:] *My pierwsza...*, dz. cyt., s. 175; S.H. Klimczewska, *W tamtych latach* [w:] *My pierwsza...*, dz. cyt., s. 231; M. Małecka, *Pół wieku temu* [w:] *My pierwsza...*, dz. cyt., s. 198; W. Świrkowski, *Z lat szkolnych* [w:] *My pierwsza...*, dz. cyt., s. 235.

⁸⁰ J. Czernik, *Wspomnienia...*, dz. cyt., s. 263.

⁸¹ R. Bojar, R. Gajewski, *Posłowie* [w:] *My pierwsza...*, dz. cyt., s. 296; *Kalendarium pierwszej polskiej...*, dz. cyt., s. 10–11.

niedostępną dla uczniów⁸². Nie sposób nie wspomnieć w tym miejscu, iż sprawa Henryka Pobożnego jako patrona I Liceum Ogólnokształcącego jeszcze raz powróciła w roku 1960. Z okazji jubileuszu 15-lecia, z inicjatywy dyrektora Franciszka Pałki oraz Tadeusza Gumińskiego, prezesa Legnickiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i jednocześnie członka Komitetu Rodzielskiego, liceum miało otrzymać imię Henryka Pobożnego oraz sztandar już z nową nazwą liceum. Krótco przed uroczystością przewidzianą na 23 kwietnia 1960 r. przewodniczący Prezydium Miejskiej Rady Narodowej Kazimierz Gryglaszewski oznajmił dyrektorowi, że ten sztandar nie może być nadany ze względu na patrona. Bohater z przydomkiem „Pobożny” nadal zdaniem władz nie nadawał się na patrona szkoły. W wyznaczonym dniu I LO otrzymało sztandar, ale z zaszytym łowickimi wstążkami napisem „Henryk Pobożny”. Sprawa patrona tego liceum definitywnie została zakończona w 1967 r. Wówczas I LO otrzymało imię Tadeusza Kościuszki⁸³.

Jak już wspomniano, pierwszym katechetą w tej szkole był ks. Tadeusz Łączyński. Religia była przedmiotem obowiązkowym do roku szkolnego 1947/1948. Według wspomnień jednego z uczniów zdających egzamin maturalny w 1950 r., który oświadczył ks. Łączyńskiemu, że nie będzie uczestniczył w lekcjach religii, ponieważ jest niewierzący, na świadectwach przy przedmiocie „religia” miał wpis „nieklasyfikowany”. Jego decyzja o rezygnacji z uczestnictwa w lekcjach religii w żaden sposób nie miała wpływu na relacje zarówno z innymi nauczycielami, jak i samym katechetą, którego odwiedzał nawet na plebanii⁸⁴.

W roku szkolnym 1950/1951 religia co prawda figurowała w katalogu przedmiotów szkolnych nieobowiązkowych nauczanych w omawianym liceum, ale w tym samym roku ks. Tadeusz Łączyński otrzymał zakaz wstępu do szkoły. Wówczas nauka religii odbywała się w kościele św. Piotra i Pawła, w którym wspomniany katecheta był proboszczem. W drugim półroczu lekcje religii ponownie odbywały się w budynku liceum, ale prowadził je słabo znający język polski ks. wikariusz (autochton), który pozostał w mieście⁸⁵. Jak podają ówcześni uczniowie, nie był to katecheta na miarę szanowanego niemal powszechnie w Legnicy ks. Tadeusza Łączyńskiego, przy tym sympatyzował z ruchem księży patriotów⁸⁶. W tym samym roku szkolnym w omawianym liceum nastąpiły również zmiany w nauczaniu języków obcych: wycofano język francuski, a wprowadzono język rosyjski⁸⁷.

Podejmując próbę podsumowania zagadnienia laicyzacji uczniów w pierwszej powojennej legnickiej szkole średniej w latach 1945–1956, trzeba powiedzieć, iż oczywiście takie działania były prowadzone. Władze szkoły odpowiadały za realizowanie programów dydaktyczno-wychowawczych i innych dyrektyw ministerialnych mocno akcentujących te kwestie. Pierwsi dyrektorzy mocno doświadczeni życiowo w zakresie laicyzacji realizowali program minimalistyczny, który umożliwiał funkcjonowanie szkoły oraz dalszy rozwój jej uczniów i absolwentów.

Od 1946 r. w Legnicy były tworzone kolejne szkoły średnie. Z dniem 1 września 1946 r. w Legnicy rozpoczęło swoją działalność Państwowe Liceum Pedagogiczne⁸⁸. Głównymi

⁸² L. Bauer, *Moje wspomnienia z Legnicy* [w:] *My pierwsza...*, dz. cyt., s. 102; M. Małecka, *Pół wieku temu* [w:] *My pierwsza...*, dz. cyt., s. 190.

⁸³ M. Daczkowski, *Świadek historii...*, dz. cyt., s. 22.

⁸⁴ A. Piwowarczyk, *Bez tableau* [w:] *My pierwsza...*, dz. cyt., s. 77.

⁸⁵ L. Bauer, *Moje wspomnienia...*, dz. cyt., s. 103.

⁸⁶ S. H. Klimczewska, *W tamtych latach...*, dz. cyt., s. 227; A. Witkowski, *Moja Legnica* [w:] *My pierwsza...*, dz. cyt., s. 213.

⁸⁷ L. Bauer, *Moje wspomnienia...*, dz. cyt., s. 103.

⁸⁸ Z. Szkurłatowski, *Legnica...*, dz. cyt., s. 81.

inicjatorami jego utworzenia byli inspektor oświaty Józef Cyba oraz Wincenty Klimczewski, późniejszy jego dyrektor. Przez kilka miesięcy to liceum mieściło się we wspomnianym już obiekcie przy ul. Kamiennej, a następnie zostało przeniesione do zdewastowanego gmachu przy ul. Lubeckiego 4. Liceum to jeszcze dwukrotnie zmieniało swoją siedzibę. Dla młodzieży spoza Legnicy zorganizowano internat, który, podobnie jak szkoła, był przenoszony do kolejnych budynków. W związku z tym, iż obiekty przydzielane na potrzeby liceum były zniszczone i brakowało podstawowych sprzętów, w organizowanie bazy materialnej szkoły, w tym także biblioteki, angażowali się zarówno uczniowie, jak i nauczyciele. W oddanym do użytku w lutym 1948 r. odremontowanym budynku przy ówczesnym placu Zawadzkiego znajdowały się całkiem niezłe wyposażone pracownie oraz sala gimnastyczna⁸⁹. Legnickie liceum pedagogiczne było jedną z czterech tego typu szkół na Dolnym Śląsku. Rozwijało się bardzo dynamicznie. Ze względu na powojenny deficyt kadry pedagogicznej zostało uruchomione także kształcenie uzupełniające dla nauczycieli już pracujących w szkołach.

W latach 1946–1956 w legnickim liceum pedagogicznym kilkakrotnie modyfikowano programy nauczania zgodnie z dyrektywami ministerialnymi⁹⁰. Zmianom ulegała również jego struktura organizacyjna. Była to konsekwencja zarówno specyfiki zawodu nauczycielskiego, polityki oświatowej, jak i potrzeb środowisk, w których rozwijały się ówczesne szkoły⁹¹. Od 1947 r. nauczyciele Państwowego Liceum Pedagogicznego, analogicznie jak nauczyciele wszystkich szkół na terenie kraju, składali ślubowanie zgodnie z urzędową rotą⁹².

Już w 1946 r. rozwinęły działalność organizacje młodzieżowe (Związek Harcerstwa Polskiego, Polski Czerwony Krzyż, Spółdzielnia Uczniowska), a w latach następnych – Związek Młodzieży Polskiej, Szkolny Klub Sportowy oraz Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. Ponadto były prowadzone różne formy działalności pozalekcyjnej, które miały być przydatne przyszłym nauczycielom w ich pracy zawodowej. Ważną rolę w życiu społeczności tego liceum spełniał chór zorganizowany przez Feliksa Wiśniowskiego. Zdaniem Haliny Bobowskiej, wieloletniej nauczycielki tego liceum, „niestety, w miarę popelniania błędów pedagogicznych w okresie kultu jednostki stygł zapał młodzieży, wkraadało się zniechęcenie. Natomiast po przezwyciężeniu dawnych błędów i w zmienionych formach pracy organizacje młodzieżowe spełniają znowu swoją rolę”⁹³. Warto nadmienić, iż zarówno organizacje młodzieżowe, jak i komitety rodzicielskie legnickich szkół średnich były angażowane do przedsięwzięć propagandowych władz komunistycznych, których celem było zdyskwalifikowanie hierarchii kościelnej. Miały one służyć laicyzowaniu zarówno młodzieży, jak i ich rodziców. Przykładem takiego przedsięwzięcia jest zebranie zorganizowane w auli legnickiego Liceum Pedagogicznego, które odbyło się 23 października 1949 r. i zakończyło się przyjęciem rezolucji o zniesieniu przez Watykan stanu

⁸⁹ M. Korpaczewska, E. Pachoń, *Dzieje i dorobek Liceum Pedagogicznego im. Stanisława Staszica w Legnicy w latach 1946–1970* [w:] *Z badań nad dziejami oświaty na terenie województwa legnickiego w latach 1945–1985*, red. K. Kostrzanowski, Legnica 1989, s. 75–78.

⁹⁰ Zob. H. Bobowska, *15 lat Liceum Pedagogicznego w Legnicy*, „Szkice Legnickie” 1962, t. 1, s. 165, 173–175.

⁹¹ A. Bojakowski, *Oświata i kultura...*, dz. cyt., s. 524.

⁹² E. Pachoń, *Sylwetka Józefa Krukowskiego, nauczyciela Liceum Pedagogicznego w Legnicy, pioniera oświaty dolnośląskiej* [w:] *Z badań nad dziejami...*, dz. cyt., s. 21.

⁹³ H. Bobowska, *15 lat Liceum...*, dz. cyt., s. 176.

tymczasowości polskiej administracji kościelnej na ziemiach, które zostały przyłączone do Polski na zachodnich i północnych jej rubieżach⁹⁴.

Wraz ze zmianami w polskiej oświacie w 1948 r., które wprowadzały jedenastoletnią szkołę ogólnokształcącą (7 klas szkoły podstawowej i 4 klasy szkoły średniej), w Legnicy przy ul. Zielonej zostało utworzone II Liceum Ogólnokształcące pod patronatem Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci⁹⁵. Do 1967 r. była to placówka ogólnokształcąca stopnia podstawowego i licealnego. Utworzenie drugiego liceum ogólnokształcącego w mieście było konsekwencją wzrostu jego mieszkańców w związku z trwającym nadal wspomnianym już procesem przesiedlania ludności po II wojnie światowej. W przypadku tej szkoły nie było problemów lokalowych, gdyż mieściła się ona w przestronnym gmachu przekazanym miastu przez wojska sowieckie. Początkowo były natomiast pewne trudności ze skompletowaniem kadry pedagogicznej⁹⁶. Ponieważ, jak już wspomniano, w 1949 r. Robotnicze Towarzystwo Przyjaciół Dzieci weszło w alians z Chłopskim Towarzystwem Przyjaciół Dzieci, tworząc Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, drugi rok funkcjonowania omawiana szkoła rozpoczęła pod egidą nowo utworzonej organizacji. Tym samym główne cele nauczania i wychowania w szkołach Towarzystwa Przyjaciół Dzieci miały być realizowane i w drugim legnickim liceum. Tak więc motywem przewodnim jego działalności miało być wychowanie socjalistyczne, świeckość i kształtowanie światopoglądu naukowego. Właśnie z tego względu legnicy członkowie Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej byli zobligowani do posyłania swoich dzieci właśnie do tej szkoły⁹⁷.

Z początkiem roku szkolnego 1946/1947 w Legnicy rozpoczęło działalność Państwowe Gimnazjum Energetyczne, które mieściło się w obiekcie przy ul. Hanki Sawickiej. Równocześnie w budynku przy ul. Piastowskiej została utworzona Publiczna Średnia Szkoła Zawodowa. W 1951 r. przekształcono ją w Zasadniczą Szkołę Zawodową, natomiast Państwowe Gimnazjum Energetyczne – w Gimnazjum i Liceum Energetyczne. W kolejnym roku obie szkoły połączono i utworzono nową szkołę pod nazwą: Technikum Energetyczne i Zasadnicza Szkoła Zawodowa, którą umieszczono w budynku przy ul. Lampego 4. Pierwsi dyrektorzy organizowali szkołę od podstaw. Byli zaangażowani w remonty obiektów szkolnych i zabiegali o pozyskanie do pracy kompetentnych nauczycieli⁹⁸.

Wiosną 1951 r. kilku uczniów tej szkoły założyło tajną organizację pod nazwą „Jurzenka”, której celem było przeciwstawienie się nowemu ustrojowi powojennej Polski. Na jej czele stał Stanisław Mateńko, absolwent Gimnazjum Energetycznego w Legnicy. W marcu 1951 r. został on wykluczony z szeregów działającego w tej szkole Związku Młodzieży Polskiej za „rozpowszechnianie wrogich, fałszywych wiadomości antypolskich i antyradzieckich, które systematycznie wysłuchiwał z dywersyjnych audycji radiowych z krajów zachodnich. Wiadomości te rozpowszechniał wśród uczniów Gimnazjum Energetycznego w Legnicy”⁹⁹. Zajmujący się sprawą funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa byli przekonani

⁹⁴ AIPN Wr 454/246, *Sprawozdanie z przygotowań i przebiegu zebrania katolickiego społeczeństwa miasta Legnicy w sprawie zniesienia tymczasowości duchowieństwa na ziemiach zachodnich*, k. 52–54.

⁹⁵ Z. Szkurłato wski, *Legnica...*, dz. cyt., s. 81.

⁹⁶ *II Liceum Ogólnokształcące im. Stanisława Wyspiańskiego w Legnicy 1948–1998. Zarys monografii*, Legnica 1998, s. 11.

⁹⁷ L. Bauer, *Moje wspomnienia...*, dz. cyt., s. 101.

⁹⁸ *60-lecie Zespołu Szkół Elektryczno-Mechanicznych w Legnicy im. Mikołaja Kopernika 1947–2007*, Legnica 2007, s. 7.

⁹⁹ AIPN Wr 043/291, *Wrocław, dnia 2 września 1977 r. Charakterystyka nr 280 młodzieżowej reakcyjnej organizacji p.n. „Jurzenka” działającej w 1951 r. na terenie Legnicy, woj. Wrocław, k. 3.*

ni, że na kształtowanie się jego poglądów na temat ideologii wdrażanej w Polsce w okresie powojennym miał bez wątpienia ks. Tadeusz Łączyński, który był katechetą również w Gimnazjum Energetycznym. Wypowiadane przez niego negatywne opinie na temat marksizmu i Związku Radzieckiego miały być inspiracją dla ucznia Stanisława Mateńki i jego kolegów do założenia wymienionej organizacji. Łącznie tajna organizacja „Jutrzenka” liczyła piętnastu członków, którymi byli głównie uczniowie Gimnazjum Energetycznego. Ponadto współpracował z nimi stolarz warsztatu szkolnego Józef Jakiel, który zgodził się, aby na jego adres w miesiącach wakacyjnych były przesyłane meldunki z działalności werbunkowej. „Jutrzenka” miała bowiem ambicje stać się organizacją o zasięgu krajowym. We wrześniu 1951 r. funkcjonariusze UB wpadli na trop tej organizacji – aresztowano Stanisława Mateńkę oraz 3 jej członków. Wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego we Wrocławiu Stanisław Mateńko został skazany na 10 lat więzienia z utratą praw na 3 lata i przepadek mienia na rzecz Skarbu Państwa. Był to wyrok prawomocny, zatwierdzony przez Najwyższy Sąd Wojskowy. Dnia 4 maja 1955 r. został on zwolniony z więzienia po uprzednim obniżeniu kary na podstawie ustawy amnestyjnej z dnia 22 listopada 1952 r. Ponadto wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego we Wrocławiu z dnia 19 stycznia 1953 r. skazany został zastępca Stanisława Mateńki – Stefan Figiel (8 lat więzienia, z utratą praw na 5 lat i przypadkiem mienia na rzecz Skarbu Państwa), Aleksander Kondratowicz (6 lat więzienia, z utratą praw na 5 lat i przypadkiem mienia na rzecz Skarbu Państwa), a wspomniany stolarz Józef Jakiel został uniewinniony. Po rewizji prokuratorskiej ten sam sąd we Wrocławiu, tylko w innym składzie orzekającym, obniżył wyrok Stefanowi Figlowi do 5 lat więzienia z utratą praw na okres 1 roku i przypadkiem mienia na rzecz Skarbu Państwa. Był to wyrok prawomocny, który został również zatwierdzony przez Najwyższy Sąd Wojskowy. Pozostałych dwunastu członków tej organizacji nie aresztowano ani też nie pociągnięto do odpowiedzialności¹⁰⁰.

Można się domyślać, że ta sprawa miała duży wpływ na funkcjonowanie społeczności szkolnej „Legnickiego Energetyka”, jednak dostępne źródła milczą na ten temat. Warto zwrócić uwagę na fakt, iż w przywołanych wyżej materiałach funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa wskazują na ks. Tadeusza Łączyńskiego jako inspiratora politycznych poczynań uczniów legnickiego Gimnazjum Energetycznego. Są wręcz zawiedzeni, iż przesłuchiwani w żaden sposób nie chcieli tego potwierdzić¹⁰¹.

Oprócz wspomnianego wyżej Gimnazjum Energetycznego, z dniem 1 września 1946 r. w Legnicy rozpoczęła działalność kolejna szkoła średnia o profilu zawodowym. Decyzją ministra oświaty Czesława Wycecha powstało Państwowe Gimnazjum Handlowe w obszernym budynku na placu Słowiańskim. Warto nadmienić, iż budynek ten został przekazany miastu na potrzeby oświatowe przez stacjonujące tutaj władze sowieckie. Tym razem, jak czytamy w akcie przekazania: „Przy przystosowaniu budynku na szkołę dowództwo rosyjskie przeprowadziło prace remontowo-budowlane (sztukatora, bielienie, oszklenie, remont drzwi i ram), co wyniosło zgodnie z rachunkiem 30023 ruble i 21 kopiejek w cenach rosyjskich. Budynek przekazano w stanie gotowości do eksploatacji bez żarówek elektrycznych”¹⁰².

Dnia 28 października naukę w tej szkole rozpoczęło 33 uczniów. Kilka dni później uruchomiono kolejne dwie klasy. Pierwszym dyrektorem tej szkoły został Marian Szarkowski.

¹⁰⁰ AIPN Wr 043/291, Wrocław, dnia 2 września 1977 r. Charakterystyka nr 280..., dz. cyt., k. 2–7.

¹⁰¹ Tamże, k. 3.

¹⁰² S. Błaszak, *Zespół Szkół Ekonomicznych im. Stefana Żeromskiego w Legnicy* [w:] *Z badań nad dziejami...*, dz. cyt., s. 108.

W 1947 r. nazwę szkoły zmieniono na Państwowe Gimnazjum i Liceum Handlowe. W tym czasie następował wzrost liczby uczniów, a także częste zmiany w gronie pedagogicznym oraz kierownictwie szkoły. Kolejnym dyrektorem został Bronisław Kalinowski.

Od roku szkolnego 1949/1950 oprócz Państwowego Gimnazjum Handlowego i Liceum Handlowego rozpoczęło działalność Państwowe Liceum Administracyjno-Handlowe. W następnym roku nastąpił dalszy wzrost liczby uczniów i wprowadzano nowe kierunki kształcenia zawodowego. Warto nadmienić, iż te decyzje korespondowały z prowadzonymi ogólnie działaniami, których celem był rozwój szkolnictwa zawodowego. Wówczas, poza już wymienionymi, funkcjonowały tutaj następujące szkoły: Państwowe Technikum Administracyjno-Gospodarcze I stopnia (3 letnie), Państwowe Technikum Administracyjno-Gospodarcze II stopnia (2 letnie), Państwowe Technikum Administracyjno-Gospodarcze dla Dorosłych I stopnia (4 letnie) oraz Państwowe Liceum Administracyjno-Gospodarcze dla Dorosłych II stopnia (3 letnie). W tym czasie Rada Pedagogiczna liczyła 25 nauczycieli. Po kolejnej zmianie na stanowisku dyrektora funkcję tę objął Hipolit Jakimczyk¹⁰³.

Istotne zmiany w funkcjonowaniu szkoły zaistniały wraz z inauguracją roku szkolnego 1951/1952. Na skutek przeprowadzonej wówczas reorganizacji utworzono dwie niezależne jednostki: Technikum Handlowe podległe Ministerstwu Handlu Wewnętrznego oraz Technikum Finansowe podległe Ministerstwu Finansów. Ta ostatnia szkoła w roku szkolnym 1955/1956 zmieniła nazwę na Technikum Rachunkowości Ministerstwa Finansów.

W związku z informacją, która dotarła do funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, w lutym 1947 r. zostały podjęte działania wobec dwóch nauczycieli pracujących w tej szkole za ich krytyczne wypowiedzi wobec ustroju powojennej Polski¹⁰⁴. W gronie pierwszych nauczycieli pracujących w tym zespole szkół wymieniany jest również jako katecheta ks. Tadeusz Łączyński¹⁰⁵.

W trzecim roku funkcjonowania polskiej oświaty w Legnicy rozpoczęła działalność kolejna szkoła średnia. Było to Gimnazjum Przemysłowe Winiarskie, o które zabiegały przede wszystkim Państwowe Zakłady Winiarskie. Na potrzeby nowej szkoły został przekazany obiekt przy ul. Wrocławskiej 211, a jej pierwszym dyrektorem został Franciszek Ptaśniński. Inauguracja nowego roku szkolnego 1947/1948 miała miejsce 20 września 1947 r. Wówczas do klasy pierwszej zostało przyjętych 46 uczniów. Warto nadmienić, iż wszyscy uczniowie zamieszkali w internacie. W 1950 r. pierwsi absolwenci tej szkoły opuścili jej mury. W tym samym roku nastąpiła zmiana na stanowisku jej dyrektora. Nowym dyrektorem został Zbigniew Cedler, którego rok później zastąpił Jan Ossowski. Od roku szkolnego 1950/1951 funkcjonowało Technikum Przemysłu Spożywczego (4 letnie) o kierunku technologia gorzelnictwa¹⁰⁶.

W początkach lat pięćdziesiątych także w tym zespole szkół istniał Związek Młodzieży Polskiej, ale w zapiskach szkoły znajduje się na ten temat niewiele informacji poza tą, że młodzież pod egidą tej organizacji często podejmowała prace społeczne na rzecz szkoły i internatu¹⁰⁷.

¹⁰³ S. Błaszak, *Zespół Szkół Ekonomicznych...*, dz. cyt., s. 109.

¹⁰⁴ AIPN Wr 053/347, Wrocław, dnia 28 lutego 1947 r., Do Departamentu V MBP, Naczelnika Wydziału II-go w Warszawie, Raport okresowy p.o. Kierownika II Sekcji od 16 II – 28 II 1947, k. 16.

¹⁰⁵ S. Błaszak, *Zespół Szkół Ekonomicznych...*, dz. cyt., s. 110–111.

¹⁰⁶ *Zespół Szkół Przemysłu Spożywczego im. Marii Skłodowskiej-Curie w Legnicy. Zarys monografii*, red. M. Miłkowska-Furmanek, G. Jankowska-Przybył, M. Miszko, Legnica 2007, s. 5.

¹⁰⁷ Tamże, s. 22.

Powojenne przeobrażenia społeczno-gospodarcze wywarły istotny wpływ na zmiany w funkcjonowaniu szkolnictwa ponadpodstawowego. W związku z zapotrzebowaniem przemysłu na wykwalifikowaną kadrę uchwałą Rady Ministrów z dnia 23 czerwca 1951 r. wprowadzono zmiany w strukturze szkolnictwa zawodowego. Wówczas wprowadzono trzy typy szkół: przysposobienia zawodowego, zasadnicze szkoły zawodowe oraz technika zawodowe. Bezpośrednią konsekwencją tej decyzji w Legnicy była reorganizacja dotychczasowego szkolnictwa średniego oraz podjęcie przygotowań do tworzenia kolejnych szkół technicznych¹⁰⁸.

Dnia 11 października 1952 r. w gmachu przy ul. A. Mickiewicza 10 miała miejsce inauguracja działalności legnickiego Technikum Samochodowego im. Wilhelma Piecka. Pierwszym jego dyrektorem został Ryszard Joszt, którego rok później zastąpił Józef Chmielewski. W tym samym roku w szkole powstały pierwsze organizacje młodzieżowe: Polski Czerwony Krzyż, Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, Liga Przyjaciół Żołnierza. W 1955 r. zostały wprowadzone poranne apele szkolne 15 minut przed rozpoczęciem lekcji. Rok później pierwsi maturzyści opuścili mury tego technikum¹⁰⁹.

Dzieje legnickiego szkolnictwa średniego w Legnicy w latach 1945–1956 były ściśle związane z regułami funkcjonowania oświaty w Polsce. Wszystkie legnickie szkoły średnie musiały realizować program dydaktyczno-wychowawczy opracowany przez władze oświatowe i wdrażać w życie instrukcje ministerialne. Szkoła to zarówno nauczyciele, uczniowie, jak i ich rodzice. Wszyscy mieli prawo do swoich poglądów także w zakresie wdrażanego w szkołach światopoglądu materialistycznego. Po kwerendzie dostępnej dokumentacji aparatu bezpieczeństwa w zasobach archiwalnych wrocławskiego oddziału Instytutu Pamięi Narodowej można powiedzieć, iż stosunkowo niewiele miejsca zajmują w niej sprawy dotyczące realizacji powojennych nakazów wychowawczych w Legnicy. Tym samym można zaryzykować tezę, iż w żadnej z legnickich szkół średnich nie brakowało nauczycieli rozważnie, nieraz „z przymrużeniem oka”, wdrażających nowe zasady wychowania. Mając na uwadze „ogniwa kontrolne” w postaci aktywistów partyjnych, starali się czynić to tak, aby i im się nie narazić.

Konkludując, śmiało można powiedzieć, że cele laicyzacji szkolnictwa średniego wytyczone przez władze partyjno-państwowe we wszystkich legnickich szkołach średnich we wskazanych cezurach czasowych były realizowane, ale na pewno nie zostały zrealizowane.

Bibliografia

- 17 lat nauczania religii w Polsce Ludowej. Wybór dokumentów*, oprac. H. Konopka, Białystok 1998.
- II Liceum Ogólnokształcące im. Stanisława Wyspiańskiego w Legnicy 1948–1998. Zarys monografii*, Legnica 1998.
- 60-lecie Zespołu Szkół Elektryczno-Mechanicznych w Legnicy im. Mikołaja Kopernika 1947–2007*, Legnica 2007.

¹⁰⁸ A. Bojakowski, *Oświata i kultura...*, dz. cyt., s. 521.

¹⁰⁹ *Zespół Szkół Samochodowych w Legnicy. 50-lecie 1952–2002*, Legnica 2002, s. 27.

- Balicki M., *Zarządzanie szkolnictwem w Polsce. Studium historyczno-porównawcze*, Warszawa 1978.
- Bauer L., *Moje wspomnienia z Legnicy* [w:] *My pierwsza dekada 1945–1955*, red. R. Bojar, R. Gajewski, Legnica 2006.
- Bernat S., *Legnica w lecie 1945 roku*, „Szkice Legnickie” 1969, t. 5.
- Błaszak S., *Zespół Szkół Ekonomicznych im. Stefana Żeromskiego w Legnicy* [w:] *Z badań nad dziejami oświaty na terenie województwa legnickiego w latach 1945–1985*, red. K. Kostrzanowski, Legnica 1989.
- Bobowska H., *15 lat Liceum Pedagogicznego w Legnicy*, „Szkice Legnickie” 1962, t. 1.
- Bojakowski A., *Oświata i kultura w latach 1945–1989* [w:] *Legnica. Zarys monografii miasta*, red. S. Dąbrowski, Wrocław-Legnica 1998.
- Bojar R., *ZHP* [w:] *My pierwsza dekada 1945–1955*, red. R. Bojar, R. Gajewski, Legnica 2006.
- Chudziakiewicz M., *Matura 1950* [w:] *My pierwsza dekada 1945–1955*, red. R. Bojar, R. Gajewski, Legnica 2006.
- Czernik J., *Wspomnienia przysypane siwizną* [w:] *My pierwsza dekada 1945–1955*, red. R. Bojar, R. Gajewski, Legnica 2006.
- Daczkowski M., *Świadek historii – siedziba I Liceum Ogólnokształcącego w Legnicy* [w:] *Jesteśmy numer jeden. 60 lat I LO w Legnicy*, Legnica 2005.
- Draus J., Terlecki R., *Historia wychowania*, Kraków 2010.
- Dytman-Stasieńko A., *Święto zawłaszczonych znaczeń. 1 Maja w PRL. Ideologia, rytuał, język*, Wrocław 2006;
- Fiderkiewicz W., *Moje harcerstwo* [w:] *My pierwsza dekada 1945–1955*, red. R. Bojar, R. Gajewski, Legnica 2006.
- Fijałkowska B., *Partia wobec religii i Kościoła w PRL*, t. 1: 1944–1955, Olsztyn 1999.
- Freidenberg B., *Legniczanie znani i nieznan. Pałka na skwerze?* [w:] *Jesteśmy numer jeden. 60 lat I LO w Legnicy*, Legnica 2005.
- Górnicka H., *Moje – niektóre wspomnienia z lat 1946–1951* [w:] *My pierwsza dekada 1945–1955*, red. R. Bojar, R. Gajewski, Legnica 2006.
- Grajewski A., *Chronologia i historyczne uwarunkowania represji wobec duchowieństwa katolickiego w krajach Europy Środkowej* [w:] *Represje wobec duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich w okresie stalinowskim w krajach byłego bloku wschodniego*, red. J. Myszor, A. Dziurok, Katowice 2004.
- Grubman J., *Szajka z Zakaczawia* [w:] *My pierwsza dekada 1945–1955*, red. R. Bojar, R. Gajewski, Legnica 2006.
- Grzybowski R., *Przełomy polityczne jako momenty zwrotne w polityce oświatowej PRL* [w:] *Oświata, wychowanie i kultura fizyczna w rzeczywistości społeczno-politycznej Polski Ludowej*, red. R. Grzybowski, Toruń 2004.
- Hejger M., *Przekształcenia narodowościowe na Ziemiach Zachodnich i Północnych w latach 1945–1956 – próba bilansu* [w:] *Ziemie Odzyskane/Ziemie Zachodnie i Północne 1945–2005. 60 lat w granicach państwa polskiego*, red. A. Sakson, Poznań 2006.

- Hejnicka-Bezwińska T., *Zarys historii wychowania, 1944–1989: oświata i pedagogika między kryzysami*, cz. IV, Kielce 1996.
- Hryciuk G., Juchniewicz M., Szaynok B., Żbikowski A., *Wysiedlenia, wypędzenia i ucieczki 1939–1959. Atlas ziem Polski*, Warszawa 2008.
- Jaworska K., *Relacje między państwem a Kościołem katolickim w (archi)diecezji wrocławskiej w latach 1956–1974*, Legnica 2009.
- Kądziela P., *Kościół a państwo w Polsce 1945–1965*, Wrocław 1990.
- Kicman H., *Wspomnienia maturzystki – 1950* [w:] *My pierwsza dekada 1945–1955*, red. R. Bojar, R. Gajewski, Legnica 2006.
- Klimczewska S.H., *W tamtych latach* [w:] *My pierwsza dekada 1945–1955*, red. R. Bojar, R. Gajewski, Legnica 2006.
- Konopka H., *Działania represyjne władz oświatowych* [w:] *Represje wobec duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich w okresie stalinowskim w krajach byłego bloku wschodniego*, red. J. Myszor, A. Dziurok, Katowice 2004.
- Konopka H., *Religia w szkołach Polski Ludowej*, Białystok 1997.
- Korpaczewska M., Pachon E., *Dzieje i dorobek Liceum Pedagogicznego im. Stanisława Staszica w Legnicy w latach 1946–1970* [w:] *Z badań nad dziejami oświaty na terenie województwa legnickiego w latach 1945–1985*, red. K. Kostrzanowski, Legnica 1989.
- Kowalak C., *Legnickie harcerstwo w latach 1945–2000. Kalendarium*, „Szkice Legnickie” 2004, t. 25.
- Krasucki J., *Oświata i szkolnictwo w okresie okupacji* [w:] *Historia wychowania. Wiek XX*, red. J. Miąso, Warszawa 1981.
- Lachowicz T.M., *Jak zostałem licealistą* [w:] *My pierwsza dekada 1945–1955*, red. R. Bojar, R. Gajewski, Legnica 2006.
- Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945–1974*, Paryż 1975.
- Mackiewicz M., *To, co pamiętam!* [w:] *My pierwsza dekada 1945–1955*, red. R. Bojar, R. Gajewski, Legnica 2006.
- Małecka M., *Pół wieku temu* [w:] *My pierwsza dekada 1945–1955*, red. R. Bojar, R. Gajewski, Legnica 2006.
- Markiewicz S., *Walka o świecką szkołę w Polsce Ludowej (1945–1961)* [w:] *Państwo i Kościół w sprawie nauczania religii (materiały wybrane)*, Warszawa 1968.
- Moraczewska B., *Szkolnictwo polskie w latach 1945–1975 z uwzględnieniem miasta Włocławka*, Włocławek 2010.
- My pierwsza dekada 1945–1955*, red. R. Bojar, R. Gajewski, Legnica 2006.
- Niezlomni. Nigdy przeciwko Bogu. Komunistyczna bezpieka wobec biskupów polskich*, red. J. Marecki, F. Musiał, Kraków 2007.
- Oseka P., *Rytuały stalinizmu. Oficjalne święta i uroczystości rocznicowe w Polsce 1944–1956*, Warszawa 2007, s. 56.
- Pachon E., *Sylwetka Józefa Krukowskiego, nauczyciela Liceum Pedagogicznego w Legnicy, pioniera oświaty dolnośląskiej* [w:] *Z badań nad dziejami oświaty na terenie województwa legnickiego w latach 1945–1985*, red. K. Kostrzanowski, Legnica 1989.

- Pater J., *Starania o reaktywowanie Wydziału Teologicznego po drugiej wojnie światowej* [w:] *300 lat Wydziału Teologicznego we Wrocławiu*, red. I. Dec, Wrocław 2002.
- Pawlicka K., *Polityka władz wobec Kościoła katolickiego (grudzień 1970 – październik 1978)*, Warszawa 2004.
- Potyrała B., *Dowódcy Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej (Federacji Rosyjskiej) w latach 1945–1993*, „Szkice Legnickie” 1994, t. 16.
- Radziwiłł A., *Model ideologii wychowawczej w latach 1948–1956. Próba rekonstrukcji i analizy* [w:] *Polacy wobec przemocy 1944–1956*, red. B. Otwinowska, J. Żaryn, Warszawa 1996.
- Raina P., *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989*, t.1: *Lata 1945–1959*, Poznań 1994.
- Skaliński B., Kukuła E., *Tradycja i współczesność* [w:] *XXV-lecie I Liceum Ogólnokształcącego im. T. Kościuszki w Legnicy 1945–1970*, Legnica 1970, s. 9.
- Stelmach M., *Franciszek Pałka – pedagog, turysta, fotografik*, „Szkice Legnickie” 1995, t. 17.
- Szkurłatowski Z., *Legnica w powojennym 50-leciu (wybrane problemy)*, „Szkice Legnickie” 1995, t. 17.
- Szkurłatowski Z., *Sytuacja miasta i jego mieszkańców w pierwszych powojennych latach* [w:] *Legnica. Zarys monografii miasta*, red. S. Dąbrowski, Wrocław–Legnica 1998.
- Szuba L., *Polityka oświatowa państwa polskiego w latach 1944–1956*, Lublin 2002.
- Świecki A., *Oświata i szkolnictwo w XX-leciu PRL*, Warszawa 1975.
- Świętochowska-Bobowik E., *Na 1 Maja...*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2007, nr 7 (78).
- Świrkowski W., *Z lat szkolnych* [w:] *My pierwsza dekada 1945–1955*, red. R. Bojar, R. Gajewski, Legnica 2006.
- Witkowski A., *Moja Legnica* [w:] *My pierwsza dekada 1945–1955*, red. R. Bojar, R. Gajewski, Legnica 2006.
- Wojdon J., *Propaganda polityczna w podręcznikach dla szkół podstawowych Polski Ludowej (1944–1989)*, Toruń 2001.
- Wójcik S., *Katechizacja w warunkach systemu totalitarnego na przykładzie Administracji Apostolskiej Dolnego Śląska*, Wrocław 1995.
- Wroczyński R., *Dzieje oświaty polskiej 1795–1945*, Warszawa 1980.
- Wysocki W.J., *Miejsce katolików w nowej rzeczywistości powojennej* [w:] *Komu służył PAX. Materiały z sympozjum „Od PAX-u do Civitas Christiana” zorganizowanego przez Stowarzyszenie Civitas Christiana 30–31 stycznia 2008 roku*, red. S. Bober, Warszawa 2008.
- Zespół Szkół Przemysłu Spożywczego im. Marii Skłodowskiej-Curie w Legnicy. Zarys monografii*, red. M. Miłkowska-Furmanek, G. Jankowska-Przybył, M. Miszko, Legnica 2007.
- Zespół Szkół Samochodowych w Legnicy. 50-lecie 1952–2002*, Legnica 2002.
- Zieliński Z., *Kościół w Polsce 1944–2002*, Radom 2003.

Zwoliński P.P., *Działania władz zmierzające do laicyzacji dzieci i młodzieży szkolnej w latach 1945–1949*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2001, nr 10.

Żaryn J., *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*, Warszawa 2003.

Żaryn J., *Kościół a władza w Polsce (1945–1950)*, Warszawa 1997.

SUMMARY

Kazimiera Jaworska

Ideologisation of the secondary education system in Legnica between 1945 and 1956

This paper presents the problem of secularisation of the secondary education system in Legnica between 1945 and 1956. It was a consequence of the implementation of the educational policy in the new reality of post-war Poland. Since the transformation introduced in Poland in October, 1956 mostly influenced the secularisation of the young generation, the temporal framework of this paper includes the period between 1945 and 1956. The secularisation of the secondary education system in Legnica constituted a phenomenon which resulted from the implementation of religious and educational policies at the time.

Accessible source materials illustrating this process in Legnica between 1945 and 1956 are relatively scarce. This study is mainly based on the materials obtained from the Wrocław branch of The National Institute of Remembrance, State Archives in Wrocław and their Legnica branch, Wrocław Archdiocese Archives as well as accounts of former pupils.

Key words: secondary education system, secularisation, Legnica, post-war times.